

HITKÖZSÉGI SZEMLE

ZSIDÓ HITKÖZSÉGEK ÉS INTÉZMÉNYEK ÜGYEINEK HAVI KÖZLÖNYE
SZERKESZTI: Dr. WEISZBURG GYULA.

— MEGJELENIK MINDEN HÓ ELSEJÉN. —

A megváltás ünnepéhez.

Irta: Dr. Weiszbürg Gyula.

Sok-sok évszázadon át alig jelentett a megváltás ünnepe, a peszach egyebet, mint visszaemlékezést a nagy, az egyiptomi kiszabadulásra és egy igérvényt a várva-várt jövőndő megváltásra.

Multak a napok, fordultak az évek, minden új tavasz újból meghozta az ünnepet, de abban mindig csak az első megváltás volt valóság; az ígélet fényes sziklájából a valóság egyetlen szikráját se lehetett kicsiholni. Végre 5—6 évtizeddel ezelőtt a nagyszerű álom a valóság formáit kezdte magára öltetni. Lehullt egy-egy bilincs, itt is, ott is megoldódott a rablánc egyik szeme és a börtönfalak omladozni kezdtek.

Akkor felujongott a zsidóság és a megváltás ünnepén nemcsak lelki szemeivel, a hit aranyos felhőjén keresztül látta a jövőndő megváltás bekövetkezését, hanem igazi szemeivel láthatta, az előtte való téren tapasztalhatta, hogy az a jövő megváltás nem utopisztikus remény, nem a kétségbeesés halálos betegsége ellen adott irgalmas orvosság, hanem az a testeket átforgató, a lelkeket megedző, jellemeket megacélozó, boldogító valósággá vált.

Nem mintha minden remény már teljesezésbe ment, mintha minden tér már szabaddá tétetett volna, mintha tényleg felsütött volna a szabadságnak az a napja, melyen különbséget ember és ember közt csak az egyéni érdemesség, a szellem ereje, a jellem kiválósága alkot és minden előítélet, kicsinyes féltékenykedés fejét felemelni sem meri, nem, azt még azok sem állithatták, kik a szabadság egyetlen cseppétől is megittasodtak, azok sem, kik a jóakarat leggyengébb hangjára is kitárták karjaikat, hogy az egész világot keblükre szorítsák. Még a legnaivabb vagy legszentebb önámítással sem lehetett állítani, hogy az emberiség mindent jóvá tett, amit a zsidóságon két évezreden át elkövetett. De ha az éjszaka szünőfélben volt, remélték, hogy a teljes nappal is bekövetkezik majd és ha a fagy egy kissé kezdett engedni, remélhették, hogy majd egészen elolvad és bekövetkezik a zsidóságnak is igazi tavasza.

Midőn aztán akkor megülték a szabadság ünnepét, a jövő megváltás nem pusztán hit volt többé, hanem meggyőződés, bizonyosság, valóság, melyet részben már mindenki lát, részben még nem látható egészen, de biztosan közeledik és csak órák, napok, legfőljebb néhány év kérdése, hogy egészen teljesebbé menjen.

Egy félszázad múlt el abban a megnyugtató reményben, abban az édes meggyőződésben. Ringathatjuk-e magunkat még most is benne, táplálhat-e az még most is minket? Aligha. A szabadság viháza elállt, talán még szellő sem maradt utána. A népek lelkiismeretének igazságért kiáltó hangja elnémult, halk susogása is alig hallható már. A zsidóság ügye nemhogy előrehaladt volna, de vissza hanyatlott.

Franciaországban a százéves szabadság sem tudta a zsidógyűlöletet kiirtani. Mint ahogy a lappangó tüzet egy-egy légáram lángra lobbantja, akkép gyul ki időközönként az antiszemitizmus és minden párt, melynek a zsidókra éppen szüksége nincs, vagy amely tőlük valamit akar, brutálisan juttatja eszükbe, hogy ők nemcsak franciák, de zsidók is, mikor pedig már ők maguk is alig tudnak róla.

Németországról ismeretes, hogy az antiszemitizmus klasszikus hazája, amely talán nem gördit különös akadályokat a zsidók megélhetése elé, de ha egyebet akarnak kényérnél, útját állja érvényesülésüknek. Tanítói, tanári állásba nem engedi, egyetemen korlátozza, a bíróságoktól, közigazgatástól majdnem teljesen távol tartja, tisztnek, mint ismeretes, még tartalékba sem nevezi ki; az állampolgároknak mindenben pária osztálya.

Angolországban, míg számuk maréknyi volt, fejlődhettek, de amily arányban nő számuk a bevándorlás folytán, abban az arányban fokozódik ellenük az idegenkedés; az Alien act-ok, a foreignek-ek elleni billek csak a zsidókat tartják szem előtt, csak ellenük irányulnak.

Ausztria és Románia ? kell-e sok szót vesztegetni róluk ? hisz ismeretes, hogy mindkét államban alig leplezetten a zsidóság anyagi és erkölcsi lealjasítására törekzenek. És kell-e rá mutatni arra a mindennap kétségbeesettebbé váló állapotra, amelybe *Oroszországban* jutottak ? És mindeddig legalább meg volt az utolsó menedék lehetősége : a kivándorlás Amerikába ; de ki nem tudja, hogy az Egyesült Államok is, mily megnehezítő, a kivándorlást előbb-utóbb teljesen megakadályozó feltételekhez fűzik a területükön való kikötés jogát ? Hisz valóban hajmeresztő még elgondolni is, mi lesz abból a hat millió zsidóból, ki a neki kijelölt területen, a kereseti és értelmi korlátozások között megfulladni kénytelen és nincs hely hová menekedhetne, nincs ország, mely befogadná ?

És mit tesz ezek ellen a zsidóság? Mit is tehetne? Semmit. A hazai zsidóságról nem szólunk, az mégis tesz valamit, rendőrt hív, hogy a sanyargatott testvérek közül a határon be ne tehesse lábát egyetlenegy sem. És itt lehetetlen elhallgatni, hogy szegénypir borítja minden jóérzésű hazai zsidó arcát, ha elgondolja, hogy egyetlen ország zsidósága sem alacsonyodott le annyira, hogy segédkezett nyújtson a hatalomnak, hogy üldözött zsidóknak ajtót mutasson, csak a hazai zsidóság. A francia zsidók sem gyönyörködnek az orosz és lengyel zsidók beszívárgásában, az angol zsidók is szenvednek a szemrehányás alatt, hogy az ujonnan jött hitsorsosaik sok bajnak és zavarnak okai, az amerikai zsidóság önön szemeiweí látja, hogy az az óriási tartós bevándorlás a már ott levőknek mily hátrányára válik, de mindegyikben van annyi emberség, annyi könyörület, annyi vallás- és fajszeretet, hogy eltűrik a hátrányokat, sőt küzdenek azért, hogy a szabad költözködési jog csorbát ne szenvedjen, hogy tönkrejutott hitsorsosaiknak legalább az az egy menekvése maradjon, hogy új hazát kereszenek maguknak. Hisz ez az új hazának sem válik hátrányára és 1—2 évtized múlva a jövevények a nemzeti gyarapodás oszlopaivá válhatnak.

Csak a magyar zsidóság némely egyéniségei követik el az árulást embertársaik, hitsorsosaik, testvéreik ellen, hogy hazafiságuk fitogtatása céljából, még tulharsogják a zsidóság legádázabb ellenségeinek kiáltását, mellyel minden üldözött, szegény zsidót a határtól visszaűzni akarnak. R. Mayer Litvák unokáját, mint magyar költőt égbe emelik, de R. Mayer Litvákot ma csendőrrrel üznék vissza a határtól. A zsidóság egységét féltik, de az ország határainál ez az egység már megszűnik, ott már ellenség minden zsidó, akit, ha beeresztenének, veszíthetnének tiszteletben azok előtt, akik előtt amugy is tüneményes becsülésben állunk.

Mit tehet tehát most a zsidóság? Semmit. Volt idő, mikor tehetett volna valamit. Akkor, mikor a világon végigszárguldott az a régi, de mégis új eszme, melyet cionizmus néven ismerünk. Akkor volt kilátás rá, hogy az eszme valósággá váljék. Talán nem úgy, ahogy Herzl gondolta, nem úgy, ahogy hívei terjesztették, talán higgadtabban, józanabban, realisabban, de valami más formában, más alakulatban talán lehetett volna a zsidó erőket koncentrálni, hogy haza teremtsék, minden üldözött, sanyargatott zsidó számára, de akkor részben vakságból, részben önzésből, részben kényelemből vagy éppen szolgálalelkűségből istenkáromlásnak, hazaárulásnak, reakciónak és örületnek hirdették az eszmét. Most alighanem hiába akarja a „Deutscher Hilfsverein“ az emigrációt a kelet felé terelni. A peszach ünnepe tehát ismét csak az ígért virágait fakasztja. Vajjon mikor lesz gyümölcs a virágból?

Lőw Lipót és a mi álláspontunk.*

Irta: dr. Fényes Mór.

Az éndóri asszony szerepére vállalkozom: szellemet idézek fel, a modern magyar zsidóság Sámueljének, *Lőw Lipótnak* szellemét.

És Lőw Lipót szelleme bizonyára megbocsátja, hogy mennyei nyugalmából a napi kérdések csatazajába s a vitának az ellenfél részéről oly rutul bemocskított porondjára rántom le. Hisz ő a jövő számára írta a kongresszus munkálatainak bírálatát, hozzánk intézte intő szövegét. De megbocsátja nekem a mai zsidó közönség is, ha még e névre bátorodom hivatkozni. Hiszen bár fulladásig gázolunk a konzervativizmus vizeiben, azért megengedjük magunknak egyszer-másszor — persze csak kegyeleies órákban — odasandítani az újabb irány uttörői felé s zsinagógáinkban magasztalással emlékbeszélünk *Geiger Ábrahámról* is, aki pedig a reformtörekvésekben a legmesszebbre mert elkalandozni. Lőw Lipót nevét is egy ma élő s jeleskedő rabbink, a rabbikarnak igazi büszkesége végrendeletnek, programnak mondotta az utódjai számára. Halálát az egész neolog zsidóság, mint nagy csapást gyászolta, temetésén az ország számos, még ma is élő nevesebb rabbija mondott gyászbeszédet és most készülnek mindenfelé születésének 100 éves fordulóját megünnepelni. Nem lehet tehát istenkáromlás és nem árulás, ha az ő fejtegetéseit futólag feltárom, de e lap becsületének is tartozom avval, hogy eddigi megjegyzéseimet a netán bekövetkező komoly ellenvetések árja ellenében a nagytekintélyű prófétai lélek eszmemenetébe behorgonyozzam.

Hadd szólaljon meg tehát mellettünk Lőw azokban a kérdésekben, melyekben álláspontunkat kifejtettük: 1) Lehet-e az orthodoxoknak (nem nekünk) arra utalni, hogy ők elvi eltérésben vannak a neologokkal szemben? 2) várható-e a kongresszus egybehívásától a differenciák kiküszöbölése? 3) marad-e ezentul is joguk a külön szervezkedésre? Az orthodox és reformbarát zsidóság dogmatikai egyezéséről s egységes szervezetéről Lőw pesszimizmusa sokkal messzibb megy a mienknél. Zur neueren Geschichte der Juden in Ungarn c. művében történeti visszapiillantást vet a zsidóság emancipacionalis és szervezkedési kísérleteire és kimutatja, hogy *a konzervatív és reform vagy haladó eszmék már rég óta harcban állanak egymással és egységes szervezet létrejöttét minden korban meghiusították*. Sőt egy helyen (Die jüdischen Wirren in Ungarn von Leo da Modena redivivus I. Th. 18. lapján) azt a merész állítást kockáztatja — melyet különben az IMIT évkönyvében dr. Venetianer Lajos rabbi is pedzett — hogy „*a karaiták sem*

* I. Orthodox—neolog. Irta: *Pártközi*, e folyóirat februári számában.

protestálnak nyomatékosabban a talmud föltétlen tekintélye ellen, mint azt a mérsékeltabb reformbarátok teszik.“ Vajjon „Orthodox — neolog“ című cikkemben, melyben konkrét vonásokban igyekeztem kimutatni a két párt vallásgyakorlati eltéréseit, szólottam-e a talmud tekintélyének megtagadásáról, nem-e azt mutattam ki, hogy mi neologok is annak magyarázatai szerint követjük a bibliát, csakhogy ott, ahol az élet a maga sokszoros követelményeivel kényszerít rá, kritikát gyakorolunk a talmud értelmezési módszerének egyedül kompetens volta felett. Löw tehát a külön szervezkedésre elég okot talál és nem csak jogosnak, de sőt kívánatosnak mondja.

Ámde az egyházak kebelében beálló szakadásról azt mondja Löw, hogy az minden korban csak üdvösnek bizonyult. (Dieses Gesetz lautet: Kirchliche Spaltungen haben sich zu allen Zeiten als heilsam, wohlthätig und segenbringend bewährt . . . Sobald die Trennung eine vollendete Thatsache ist und keine Parthei ihre Existenz bedroht sieht, werden beide Partheien einander ohne Zweifel im Geiste unserer toleranten Zeit begegnen.) (Die Jüd. Wirren 34. I.)

Ezen véleményt mi csak megerősíthetjük a protestáns analógiára való utalással. A református és evangélikus (lutheranus) egyházak tudvalevőleg az elválás óta, mely roppant jelentéktelen dogmatikai eltérés miatt következett be, a legjobb barátságban élnek, szervezeti alapszabályaikban (alkotmány) külön kimondják a testvéri viszony ápolását (I. szakasz 322. §.), sőt a kormánynyal szemben való eljárásra együttes bizottságot küldenek ki, 1891ben együttes ünnepséget rendeztek az 1791-iki törvények életbeléptetésének emlékére. Poroszországban teljesen egybe is olvadtak, úgy, hogy Németországban most háromféle szervezete is van: egyesült egyház (Unirte Kirche), evangélikus és református. Nálunk a keresdi egyezményben pedig a kölcsönösséget is szabályozzák arra az esetre, ha az egyik egyházközség területén a másik egyháznak nincs sem anya-, sem leányhitközsége, de élnek tagjai és igénybe akarják venni a másik egyház intézményeit. Pesten tudvalevőleg, ahol mindkét egyháznak van papja és hitoktatója, az evangélikus gimnáziumnak református növendékei mégis az evangélikus vallástanár oktatását veszik igénybe. Vajjon az elválás nélkül is uralkodna ilyen békesség? Gondoljunk csak a Zsengeri-féle iskola hittani magánvizsgájára, mely nemrégiben a fővárost is foglalkoztatta.

II.

Ezekből folyik Löwnek az 1867-iki kongresszusról szóló ismeretes ceterum censeója, mely szerint az egyszerűen *fölösleges volt.* (Die Bestimmung, dass in einer Stadt nur eine Gemeinde bestehen

dürfe, wird als eine leibliche Schwester des Halseisens erscheinen. Orthodoxie und Reformen werden es in gleichem Masse unbegreiflich finden, wie die Kongressaffaire für ihre Väter die Quelle so heftiger, erbitterter, unbrüderlicher Fehde werden konnte. Beide Partheien werden einmüthig das Urtheil abgeben: die kirchenrechtliche Arbeit des Kongresses war unserer väterlichen Religion weder gefährlich, noch förderlich; sie war blos — überflüssig! Zur neueren Gesch. 332. 1.) Amennyit használt a zsidóságon belüli nézettisztázásnak, legalább annyit ártott a kölcsönös rágalmazás által, melyre a pártduh kitörésénél most is el kell készülvén lennünk.

El volt már tévesztve az egységes szervezés kísérlete, amikor ahelyett, hogy az előmunkálatok végzésére a hitközségi képviselők maguktól gyűltek volna össze, a miniszter egy orvosi tekintély javaslatára kijelölt bizalmiférfiakkal bocsátkozott tanácskozásba (Wirren 9. 1.) és nem volt és nem is lehetett tekintettel a pártok számarányára.

Már a tanácskozás elején csakugyan mutatkoztak is a meghiusulás vészjelei. Az egyik bizalmiférfiu avval a követeléssel állott elő, *engedtettség meg a reform barátjainak és a konzervatívoknak külön tanácskozása*, ami aztán *két külön kongresszus egybehívásának* indítványával folytatódott. (u. o. 14. 1.) Ime tehát támaszpont a mi álláspontunkra, mely szerint az orthodoxok még magára a kongresszusra való részvételre sem kényszeríthetők a kormány részéről, mert attól félnek, hogy már a tanácskozásba való bocsátkozás is egyértelműnek vették az egység elismerésével.

E szeparatistikus törekvésekkel mindvégig nem tudott a kongresszus megküzdeni. Hiábavaló volt Eötvös Józsefnek bizonyára súlyosan a latba eső azon kijelentése, hogy az 1867-iki VII. törvény csak egy zsidóságot ismer, a képviselőház 1870. márc. 18-án, tehát a kongresszus határozatainak királyi szentesítése után, *Deák Ferenc* véleményének alapjára helyezkedett, mely szerint:

A mózesi hit követői, úgy látszik, itt Magyarországon is két hitfelekezetre (helyesebben pártra!) szakadtak, az egyik a másiktól, a kérelmezők állítása szerint, még valóságos dogmatikai kérdésekben is különbözik. Amint tudom, sok tekintélyes külföldi rabbi is megkérdeztek és ezek is azon a nézeten vannak. (Idézve Zur n. Gesch. 12. 1.-ről.) És határozatában kimondta:

. . . tekintve, hogy a vallás és lelkiismereti szabadság elveivel ellentétben állana, ha valamely felekezet tagjai a többség határozata által arra kényszerítenék, hogy hitelveikkel ellenkező szervezetet nyerjenek . . .

. . . a kérvények azzal az utasítással adassanak ki a vallás- és közoktatásügyi miniszter urnak, hogy az idézett elvekkel egybehangzóan járjon el. (U. o. 11. l.)

A törvényhatóságokhoz intézett leiratában tehát ennek megfelelőleg ezt írja a miniszter 1870. április 2-án:

. . . Kötelességemmé tétetett, hogy a kongresszusi alapszabályok életbeléptetésénél *minden olyan intézkedéstől tartózkodjam, melyek szerint a haza izr. polgárai ezen alapszabályok elfogadására kényszerítették . . . Mivel azonban senki a kongresszusi alapszabályok elfogadására nem kényszeríthető*, abban az esetben, ha valamelyik fél a saját személyére ezt a (községkerületi) bíróságot nem tartja illetékesnek vagy annak ítéletével, mivel a kongresszusi alapszabályokat magára kötelezőnek nem ismeri el, elégedetlen lenne, a pör az illetékes polgári hatóság előtt döntessék el . . .“ (Ez tehát a kongresszusi párthoz tartozókra is áll!)

El vagyunk készülve természetesen arra az ellenvetésre, hogy az egységes szervezet még nem háborítja az egyesek vallásos lelkiismeretét, mert az csak az adminisztráció centralizációját jelenti, nem pedig a vallásgyakorlat egységesítését.

Erre nézve is hadd szólaltassuk meg Löwöt:

Az orthodoxok tehát jobb belátásuk és lelkiismeretük ellenére emelték fel szavukat a kongresszusi alapszabályok ellen? Semmiesetre. *A becsületes orthodoxok szemeiben ezek a határozatok csakugyan utálat tárgyai* (Greuel), *mivel a legbecsesebbet és legszentebbet csavarják ki kezeikből: a tanulmányt, a befolyást és a tóra becsülését.*“ (Gesch. 318. l.) E súlyos szavak megértése végett arra is kell utalnunk, amit fentebb (314. l.) mondott, hogy t. i. „*orthodox talmudisták* ugyanazon (Gesinnung) érzületiel tanulmányozzák, amelylyel valamikor Aquinói Tamás hívei mestereik munkáit tanulmányozták. *Számukra a talmud objektív igazságot tartalmaz, ellenben egy tudományos theologiai intézet hallgatói előtt* a talmudi subtilitások ugyanazon színben tűnnek fei, melyben Aquinói Tamás subtilitásai a mai kor bölcsészettörténésze szemében.“ (Mi ezt sokkal kiméletesebben és a ténynek bizonyára megfelelőbben így fejeztük ki: Az intézmények szentségét a századok lelkes ápolása amugy is szentesíti. A közvetlen isteni kinyilatkoztatás helyébe a népszellem tekintélye lép.) A szeminárium felállításával az orthodoxok alternatíva elé lettek állítva: vagy a műveltséget távol tartani a talmudistáktól, vagy pedig beletörödni, hogy az ő tudományaikat a jövendő rabbik mint meddő mikrológiát lenézzék.

III.

A képviselőház tehát helyesen és bölcsen cselekedett, amikor az orthodoxiát védelmébe vette. Fölösleges volt azonban — neki a képviselőháznak — a dogmatikai eltéréseket érintenie. A jogi kérdés anélkül sincs alterálva, ha a két harcoló fél között a legcsekélyebb dogmatikai különbség sincs. Svájcban vannak kantonok, melyekben az állami egyház mellett ugynevezett Szabad-egyház is fennáll: mindkét egyház dogmában és rítusban megegyez, csupán a rendtartásban különbözik. (U. o. 319. l.)

A jogosultság mellett még egy fontos okát is mutatja ki annak, miért nem akar az orthodoxia velünk egyesülni és ezen okot bizonyára minden neolog rabbi és a vallást szíven hordóember is méltányolni fogja:

A haladó párt perhorreskálja a „hierarchiát“, holott a Somre Hadasz egyesület a rabbikra bizza legfőbb ügyeinek vezetését, rabbigyűlést hi egybe, határozatainak föltétlenül alárendeli magát . . . Az összehasonlítás (a katolikus és protestáns egyházzal) nem jogosulatlan. (U. o. 324. l.)

És itt kell reflektálnunk egyesek netán teendő ellenvetésére, hogy a haladás elkerülhetetlen, az idő kereke meg nem állítható. Igen, helyes! De nem a mi dolgunk a haladás időpontját és tempóját a maradiak számára diktálni. Ugyanilyen joggal a reformátusok is arra hivatkozhatnának, hogy a katolikusok is kénytelenek lesznek utánuk haladni, mert az idők kereke stb.

* * *

Nincs tehát egyéb hátra, mint hogy hagyjunk fel kongresszusdi álmainkkal, legyünk toleránsok a másképp gondolkodó testvéreink iránt s egyelőre törődjünk bele abba, hogy az orthodoxia a maga útján akar haladni. Jobb most békében és becsületben, mint később kínos jelek és vereségek után. A maga lábára állított orthodox-párt sokkal hamarabb eszmél majd feladataira és az állammal és kultúrával szemben fennálló kötelességeire is és nem fog minket elővédül küldeni a kívül világ előtti versenyre mintegy sabbosz-gójként. Viszont mi is a vallásos szellem ápolásában igyekezni fogunk velük versenyre kelni. Hisz a nemzeti eszme védői és bölcselői ép az erkölcsi versenyben látják a nemzeti különállások jogosultságát és hivatását.

Maradjon meg az orthodox szervezet és szervezkedjünk mi külön, a külsőképviseletre pedig lépjünk aztán velük oly viszonyba, melyet ők is el fogadnak. Legyen tehát két zsidó szervezet, sőt, ha kell két névvel is (Pl. zsidó és izraelita). Emlékezzünk csak Jókai egyik

békeparlamentari beszédének azon észrevételére, hogy eddig minden háboru a szótár és grammatika körül folyt. Valóban szerencsétlenség lesz, ha a lexikon egy szóval gazdagabb, közéletünk pedig egy fikcióval, egy kis önáltatással szegényebb lesz? A pesti izr. hitközség már rég használja egyik főtemplomának megjelölésére a templom, a másikéra pedig a zsinagóga nevet, azért békés és tisztességes versenyben virágozik mindakettő. A két pártra pedig azt a prognostikont is állíthatja fel minden gondolkodó ember, hogy a nemes versenyben egyszer még egymás keblére is hullanak, kijózanódva a mesterségesen táplált féltékenységből és örökös frigyre való komoly elszántsággal. Si vis pacem, para bellum.

Az első héber és koedukációs gimnázium Jaffában.

Komoly és kevésbé komoly vádak hangzottak el a cionizmus, vagyis ama mozgalom ellen, mely a zsidóságnak szellemi központot és egyszersmind számos üldözött testvérünknek menedékhelyet szeretne létesíteni a Szentföldön. Némelyek összeegyeztethetetlennek tartják a Sulchan Aruchchal, mások pedig a haza iránti szeretettel és kötelességekkel. Nem célok e helyen valamelyes fejtegetésekbe bocsátkozni a cionizmus mellett vagy ellene, csak a cionizmus egyik pozitív nagy eredményére: a héber nyelv óriási fellendülésére és az életbe való átültetésére szeretném az olvasó becses figyelmét felhívni. Aki nem volt Palesztinában vagy legalább Oroszország és Galicia nagyobb zsidó centrumaiban és aki nem foglalkozik speciálisan az újabb héber nyelvvel és irodalommal — annak nincs alkalma csodálkozva tapasztalni, hogy mennyire fejlődött és gazdagodott a héber nyelv az utolsó két évtizedben. E két évtized páratlanul áll a héber nyelv történetében a Misna befejezése óta. Eléggé haladt ugyan a héber nyelv az arabspanyol korszakban, meg a measzfim idejében, de az csak egyoldalú volt. A köznapi életben még a legszűkebb körben sem tudott érvényesülni vagy helyesebben: nem érvényesítették. Még a 80-as években is a héber novellában vagy regényben szereplő hősök csak „édességeket ettek és frissítőket ittak“ és a szépek szépsége csak az Énekek Énekében szereplő hősökhöz hasonlíthatott, mert a héber nyelv akkor-tájt nem nyújtott részleteket e téren. Mostanában azonban már a fizikát, botanikát, meg a tornát is héber nyelven tanítják és tudják. A nyelv e nagy fellendülése a sok oroszországi és galíciai modern héber iskolán kívül számos ovodát és elemi iskolát teremtett Palesz-

tinában és az utolsó 4 évben a fentnevezett modern gimnáziumot is (az utóbbi időben még kettő létesült), ahol az összes fő- és mellékes világi tantárgyakat is kizárólag héber nyelven tanítják. Ez első és Herzl nevet viselő héber gimnáziumnak: a „Herzliáh“-nak szervezője és megalapítója dr. Mätmann, egy nagyműveltségű orosz származású fiatal tanár, de a tulajdonképeni fentartója kezdettől fogva egy e célból megalakult egyesület „Agudath hagymnasia haibrit beerec Jiszrael“, amely egyesületnek már az első évben sikerült egy Mozer nevű angol-zsidó mecénást megnyerni, aki mostanáig kb. 150,000 frankot adományozott az iskola fentartására.

Ez az egyesület, az iskola jövőjét biztosítandó ezer db 500 frank névértékű részvényt bocsátott ki, amely összeg kamataiból és a tandíjából a gimnázium fenttartható legyen. A részvények nagyobbrészt orosz zsidók kezében vannak. A telket (18,000 □ m.) a zsidó nemzeti alap pénzén 30,000 frankért szerezték. A gimnázium Jaffa legszebb helyén, a Tel Abib modern zsidó új város részben van és a legnagyobb komforttal van felszerelve. Most még egy külön tornacsarnok, meg egy nagy botanikus kert létesítése érdekében fáradoznak. Az utóbbiban Palesztina összes növényfajai lesznek képviselve. A gimnázium vezetésére és irányítására az egyesület tagjai egy felügyelőbizottságot választanak, mely a gimnázium külső és pénzügyeinek vezetéséről gondoskodik és egy pedagógiai-bizottságot, mely a gimnázium belügyeit vezeti. A gimnázium tanári kara meg e két bizottság választja aztán évente az intézet igazgatóját. A gimnázium jelenlegi fentartásához a nemzeti alapon kívül az odesszai segélyegyesület is hozzájárul, de nagyobb összegek folynak még be a gimnázium javára rendezett színházi előadásokból, estélyekből meg magánadományokból és gyűjtésekből.

A gimnázium egyelőre 6 rendes és 3 előkészítő osztályból áll. Az először belépőnek felvételi vizsgát kell tennie és annak sikerétől függ, hogy melyik osztályba veszik fel. A felső gimnázium 3 $\frac{1}{2}$ évből áll és a 6-ik osztálylyal kezdődik, amelyet ép ez idén nyitottak meg. A felső gimnázium 2-féle irányú: reális, illetve kereskedelmi és irodalmi. A beíratási díj minden osztályban 10 frank. A tandíj a 3 előkészítőben 60—80—120 frank, a rendes osztályokban pedig 160 frank egy évre. Szülőknek, kiknek 3 gyermekük jár az iskolába, a harmadikért csak fél tandíjat fizetnek, az ötödik pedig tandíjmentes. Tanítók és tanárok gyermekei féltandíjasok; teljes tandíjmentes tanuló nagyon kevés van. Mindamellet elég nagy tanítványainak a száma. Még két évvel ezelőtt 180 tanítványa volt, ez évben pedig már a 250-et

is túlhaladja. *Mind a két nem egyformán van képviselve benne.* A tanulók tulnyomó része palesztinai, de vannak orosz- és angolországiak, sőt amerikaiak és ausztráliaiak is. A tanárok jelenlegi száma 17. Mind nagyműveltségű férfiak, akik nagy tudásukkal és lelkesedésükkel rendkívül hatással vannak Palesztina kultur életére. A fizetésük egy európai tanáréval összehasonlítva csekély, csak hárman részesülnek a legmagasabb fizetésben: évi 2500 frankban. A feladatuk roppant nehéz, kb. 26—28 órát kell tanítaniok hetenként és minthogy héber nyelvű tankönyvek ezidőszert még nem állanak rendelkezésükre, kénytelenek ők maguk összeállítani és feldolgozni az összes világi tárgyak tananyagát, amelyet a tanulók aztán jegyzeteik útján tanulnak meg. A tanítási mód megfelel a legmesszebbmenő pedagógiai igényeknek is. Bámulatos is az eredmény, amit ez iskolában érnek. Rosz tanulót alig észleltem, pedig sok időt töltöttem az iskolában. Az arabs és török órákat kivéve minden óránál jelen voltam és a tanárok engedélyével magam intéztem mindenféle fogós kérdéseket, amelyekre előzetesen készültem és meglepődve, ritka élvezettel hallgattam a szebbnélsebb és precíz feleleteket. A tanítási órák délelőttre és délutánra vannak beosztva, mert minden osztály 32 órai tanításban részesül hetenként. A legtöbb órát a speciális héber veszi igénybe, 8—9 óra hetenként, utána következik a francia meg a számtan 5—5 órában, török és arabs nyelv 3—3 órában; latint és görögöt csak a felső osztályokban tanítanak. A többi tantárgy a mienkhez hasonló arányban tanítatik. Mint rendkívüli tantárgy szerepel a német meg az angol. Egy negyedik gimnázista tehát beszél héberül, franciául, arabusul, törökül és némelyike németül és angolul is. A gimnázium vezetősége most fáradozik azon, hogy az intézet bizonyítványai Törökország állami iskoláiban és egyetemlein is érvényességgel birjanak.

E gimnázium azonban gyűlöletes a konzervatív zsidó elem előtt. Mindenféle rosz hirt terjesztenek róla, hogy nagyon vallásellenes, hogy a tanárok guny tárgyává teszik azokat a tanulókat, akik ragaszkodnak valamelyes vallási formákhoz. Ezek a hírek nem felelnek meg a valóságnak, de az való tény, amelyről magam személyesen győződtem meg és amit a tanárok is beismernek, hogy a zsidó vallással szemben nagyon semlegesek... Épen e körülménynél fogva alakult ellenlábasnak a Tachkemoni konzervatív szellemű zsidó gimnázium, amelynek konzervatizmus első sorban abban nyilvánult, hogy a hébert asknáz kiejtéssel beszélték... Ottlétemkor csak azt tapasztalhattam, hogy alapjában véve nem egyéb, mint egy modernizált chéder, amelyben kis helyet szorítottak egyes világi tantárgyaknak is. A Tachkemonit

most már a konzervatív cionisták, a mizrachi, vették át, amely modern, képzett tanárokat (köztük van egy magyar származású is) alkalmazott a régi melamedok helyett; a jaffai nagytudású konzervatív rabbi Kuk tanácsára pedig most már a Tachkemoniban is a szefárd kiejtést használják, hogy annál hathatósabban versenyezhesse a „Herzliáival.” Mindenesetre üdvös ez a verseny, mert csak jót eredményezhet. Részletes dolgokat nem tudok a Tachkemoniról, mert épen ottlétemkor vette át a mizrachi és azóta teljesen újjászervezte. Ugy értesültem, hogy elég népszerű. Egy héber gimnáziumot alapítottak Jeruzsálemben is, de ott csak tengődik, nem tud gyökeret verni. Van még egy magas színvonalon álló 7 osztályú leányiskola 350 tanulóval Jaffában, de erről talán máskor.

Wachsberger Mózes.

A zsidó faj kulturértéke.

Felolvasás. Az OMIKE felolvasó-estélyén tartotta **Dr. Weiszburg Gyula.**

Egy faj vagy egy nép válságos állapotának alig van biztosabb tanujele, mint ha elvesziti bizalmát önmagában, ha kétséget támaszt önértéke felől és önbecsülésében hanyatlík. Mikor Shakespeare Julius Caesarjában Brutus töprengéséből látjuk, hogy a holnapi csata győzelmében kételkedik, biztos tudjuk, hogy azt el is fogja veszíteni; mikor egy nép vagy egy faj kezd önmagában kételkedni, legalább is jogos a kérdés, hogy a léte érti küzdelemben meg fogja-e állani a helyét, mert hiszen a népek és fajok is küzdelemben és versenyben állanak egymással, ha nem is hallatszik csatazaj és a megsebesültek hörgése nem is tölti be a levegőt. Népek és fajok, ha elernyedtek, lassú és csendes halállal mulnak ki.

Az elmúlt időkben alig volt nép, melynek magáról oly nagy véleménye lett volna, mint a zsidó. A kiválasztottság eszméje, mely kiválóságát ugyszólván elméletileg megállapította, de talán még inkább az a tapasztalat, hogy sok hibában, melyben környezete leledzik, nem szenved, néhány erény, mint p. o. könyörületesség, benne erőteljesebben él, mint a többiben, intelligenciája, mely a környezete átlagos értelmiségét jóval felülmulta és az evvel természetszerűen járó magasabb standard of life, azt a meggyőződést ébresztették benne, hogy minden népek közt ő a legelső; és az üldözött, megvetett nép valóságos büszkeséggel tekintett le elnyomóira, a rabszolga fölénytel nézett az urára.

Ujabb időben e tekintetben gyökeres változás ment végbe. Mert a zsidó megismerkedvén a nyugoti kultúra világával, megtanulta

Országos Rabbiképző- Zsidó Egyetem Könyvtára

becsülni azokat a kulturértékeket, melyek a népekben rejlenek. Aztán az alantas néprétegek értelmiségi színvonala, mint ismeretes, óriási mértékben emelkedett és még erkölcsi tekintetben is, legalább bizonyos irányban, nagymértékű haladás állott be, végre maga a zsidóság egyik-másik erénye is megfogytakozott; mindezek folytán egyenlősített a zsidóság és a többi népcsoportok közti színvonal és fölényérzete megszűnt, a büszkeség elszállt, a faji tudat megcsappant.

És ha csak ennyi történt volna? Pedig már ez is veszedelmet jelentene. Mert a nagy, egységes néptömeg között elszórt kisebbségek, a tömegvonzás erejének, — melyet Newton bár csak a holt tömegek részéről mutatott ki törvénynek, mégis az élő néptömegek részéről is fenálló igazság — csak úgy tudnak ellentállni, ha bizonyos kimagasló tulajdonokban kiválóbbnak tartják magukat környezetüknél, különben az uralkodó többségtől nyomtalanul felszívtnak. A kiválóság hitének elenyészte tehát különösen akkor, mikor a vallási eszme feltétlen uralmának gyengülése az asszimiláció ellen fennállott vallási gátakat is ledöntötte, már maga is elég ok volna, hogy a zsidóság fennmaradásának problémája fölött gondolkodóba essünk. De valósággal késztet rá a tapasztalat, hogy ellenségeink nem elégedvén meg avval, hogy kiválóbb voltunknak hite egyre gyengül és vész, valósággal tervszerűen azt a nézetet terjesztik, hogy a zsidóság nemcsak nem kiváló, hanem határozottan kisebb értékű népcsoport a kulturnépeknél, hogy a zsidó nép soha sem teremtett igazán nagyszerűt, hogy a faj maga oly alacsonyrendű, hogy kiváló alkotásokra nem is képes és ami kiváló mégis fűződik nevéhez, azt vagy mesterségesen tulbecsülik, vagy nem is a zsidóság hozta létre, hanem csak úgy vette át más népektől; önálló nagy alkotása nincs is.

Hiszen bizonyára mindenki emlékezetében van még a *Bibel-Babel* vita, hogy mint erőlködött *Delitzsch* kimutatni, mikép az egész bibliai törvényhozás, a bibliai morál, sőt még maga az Isten hite is nem a zsidóság fáján nőtt, hanem egyszerűen eltulajdonított Hammurabitol és a többi babyloni nagyságtól és a zsidó nép a drága régi értéket, melyek neve alatt mentek át a világforgalomba, nem maga bányászta aranyból verte, hanem készen vette át és csak új felirattal látta el. *Delitzsch* pedig nem merete volna ezt a teoriáját, mely a zsidóság minden érdemét tagadóba veszi, megkonstruálni, ha e téren a talajt neki mások elő nem készítik, ha a köztudatba lassan-lassan be nem csepegtetik a hitet a történeti zsidó nép jelentőségének alacsonyágáról, hogy aztán levonhassák a következtetést a mai zsidóság

kulturértékének jelentéktelenségére, amitől csak egy lépés választ el attól a hittől, hogy a zsidóság inferior, alacsonyrendű faj, a nemzetek életében haszonnal nem munkálkodik, sőt ártalmas és veszélyes, kiméletet hát nem érdemel, hanem irgalmatlan harcot gazdasági és politikai tekintetben.

És ami talán a legszomorubb ebben a hajszában, az, hogy maguk a zsidók kezdenek hinni ebben a történet- és igazsághamisító elméletekben, hogy maga a zsidó intelligencia tetemes részét is megvesztegeti az a sok szellemmel és művészettel felépített hepp-hepp elmélet és következményekép a saját fájának oly megvetése jelentkezik, mely mellett csak természetes, hogy az, ki azt a mérget magába szivta, örömmel menekül ki a megbélyegzett faj kötelékéből és benső megnyugvással állapodik meg a másik parton, a fiatalabb vallások valamelyikének karjai közt, ahol a faj átkát is — mint mondja — levetheti, ha ugyan az önmegvetés kényszerének rettenetes sulya teljesen össze nem roppantja, amint az a szegény Weyningerral történt, aki zsidó létére egy iszonyuan fajagyalázó könyvet irt és nemsokára öngyilkosságban keresett nyugalmat az önmegvetés Nessus inge okozta fájdalomtól.

Nálunk e jelenség ugyan kevésbbé mutatkozik, nálunk a fajmegvetés nem vaskos könyvekből táplálkozik, hanem az irodalom salakjából, kis versekből, melyek orfeumok és mulatók pódiumáról esténként tanítják ki a közönséget, amely talán kilenczizedrészt zsidókból áll, hogy a zsidó mily nevetséges figura, hogy mily gyáva, tolakodó, modortalan stb., hisz ő, a szerző tudhatja, lévén ő maga is — zsidó.

De hagyjuk el a zsidó-faj lekicsinylésnek ezt a hazai, alacsony specialitását és forduljunk ismét magasabb színvonalon álló, európai forrásaihoz. Hát melyek is a vádak, melyeket a zsidó-faj ellen felhoznak és mivel okolják meg?

Nem oly egyszerű a felelet, mert a fegyvereket folyton változtatják és ha az egyik eltört, rögtön mást kovácsolnak. Természetes, hogy csak a kiválókkal foglalkozunk. *Renan* a zsidókat a sémi-faj cégére alatt üti. Szerint a sémi-faj alacsonyabbrendű az árja fajnál. A sémitáknak csak a szimpla egység megértésére van képességük, azért nem volt sokistenségük, hanem a monotheizmus ugyszólván, természetszerűen nőtt ki náluk fantaziájuk szegénysége folytán, mint ahogy a sovány földön csak zab nő, nem buza; mythológiákat nem alkottak, sem később filozofiát nem teremtettek, mert hiányzik náluk a „complexité des nuances.“ Hogy néhány évtizeddel később Assyriában és Babyloniában eltemetett városokat fognak kiásni, melyekkel

gazdag mythológiák — sémi népek részéről megteremtve — fognak napfényre kerülni, azt ő természetesen nem sejtette és hogy a zsidóság törzsökén egy filozofus nőtt, kinek jelentőségével a filozofusok egész pantheonjában csak igen kevesen vetekedhetnek — Spinoza — azt ezuttal elfelejti vagy szándékosan elhallgatja. Egy szépen megkonstruált elmélet végre mégis szebb az udvariatlan tényeknél.

Szemükre veli továbbá a sémitáknak, hogy nem képesek nagyot és egészet alkotni, azért — mondja — nem voltak soha nagykereskedők, nem alkottak nagy államokat, nem volt hűbériségük, arisztokraciájuk, katonai szervezetük. Csupa állítás, amelynek legnagyobb részét szintén haloníra döntötték az új ásatások, egy részét pedig még az európai zsidóság története a középkorban is meghazudtolja, midőn bebizonyítja, hogy egész a keresztes háborúkig az európai nagykereskedelem zsidók kezén volt. De majdnem megmagyarázhatatlan merészséggel még azt a vádat is hangoztatja, hogy a sémi népek morálja laza, hogy merő egoizmus uralkodik gondolkodásukon és a sémita egyáltalában csak önmaga iránt ismer kötelességet. Csupa állítás, amelynek mindegyikének a zsidóság története és természetrajza is ellentmond. Hisz van-e a történetnek egyetlen népe is, mely a morál tekintetében oly követelésekkel lépett volna fel, mint a zsidó? talán a görög? amelyik erkölcsi felfogása még isteneinél is túri, hogy folyton a legsúlyosabb bűntényeket kövessék el, hisz a mythológiája alig egyéb, mint lopás, gyilkolás, csalás, házasságtörés és már erkölcstelen cselekedetek csillogó változata, ahol még a legmagasabban álló Plato morálja is oly száználmasan mély a zsidó próféták erkölcsi elveihez képest. A sémi fajt egoizmussal jellemezni pedig igazán annyit tesz, mint a tények előtt szemet hunyni, mikor az egész bibliai törvény a szociális szolidaritáson alapul, ahol az egyén érdekei majdnem folyton háttérbe szorulnak a köz követelményeivel szemben és mikor — anit igazán nem lett volna szabad elfelejtenie — éppen a sémi fajhoz tartozó zsidók adták a világnak azt az alakot, amelyik az önzetlenséget addig a fokig teszi kötelességgé, amelynél az, kit a jobb arcra ütnek, odanyújtja a balt is és ha elveszik a felső-ruhát odaadja az alsót is, igaz, hogy e követelményt, az első, zsidó követőkön kívül, alig valósította meg valaki.

Az archeologia óriási haladása, azok a páratlan méretű ásatások, amelyek néhány évtized óta annyi eredménnyel folynak, hogy a sémi különösen assyr-babyloniai világnak folyton újabb és újabb alkotásai-val ismerkedünk meg, természetesen teljesen megdöntötték azokat az elméleteket, amely a sémi faj kulturérdemeit a lehető legalacsonyabb

fokra helyezték. Új elméleteket találtak tehát, melyekkel a zsidó faj inferioritását bizonyítsák. És így támadt a *germán elmélet*, melynek két előnye van, az egyik, hogy a germán népeket a világ összes népflorája virágának lehet hirdetni, a másik, hogy különösen a zsidókon lehet egyet ütni.

Ezen elmélet szerint, már nem az összes árja fajok képezik az emberiség crémjét, hanem csak a germán. A mi szépet és nagyot az emberiség létrehozott, az mind, vagy majdnem mind germánoknak köszönhető. De hát a babylon-assyr kultúra, hát a régi zsidó alkotások, hát a görög-római genius remekei, sőt még a kínai, japán és azték műveltség? Az mind nem baj! Csak egy merész fordulattal meg kell változtatni az emberiség fejlődéséről elfogadott elméletet és mindezt, állítólag, be lehet bizonyítani. Tehát a kulturemberiség bölcsője nem állt a meleg tájakon, hanem fordítva, a hidegebb égöv alatt, Európa északi részén; itt alakult ki a germán typus, innen ment végbe az a kivándorlás, mely eljutott, — ameddig épen tetszik, hisz az elméletben nincs lehetetlenség, — Kináig, Babyloniába, sőt Dél-Amerikába is, mindenüvé, hol valami szép található, lévén annak megteremtésére mindenki más, mint germán származék a priori képtelen. E szerint a zsidók sem tiszta sémi faj, hanem keveréke sémi beduineknek, syrchetitáknak és szőke, kékszemű emoritáknak; ezek közül „a sémiták az akarat tultengése által jellegzetesek, a chetiták üzleti ravaszság által“ maradnak az árja emoriták, akikről azok az alkotások származnak, amelyeket a zsidóktól a legrosszabb akarat mellett sem lehet elvitatni.

Houston Stewart Chamberlain tette népszerűvé ez elméletet. „Die Grundlagen des XIX. Jahrhunderts“ című munkájában, amely a germán népeket a legmagasabb polcra helyezi, a zsidóknak pedig alig tud elég mély és alacsony helyet juttatni. És amíg az előtte való, tudós köntösbe burkolódzó zsidófalók, a zsidó népre költött sok gyarlóság és hiba mellett, legalább azt engedték meg, hogy a zsidó népben vallási genie lakozott, addig Chamberlain még ezt is irigyli tőlük és azt állítja, hogy az egész zsidó irodalomban nincs semmi, ami az indo-európai v. másképp germán szellem termékeivel vetekedhetnék. De még az a kevés nagyszabású új, a mi kulturájukban található, sem az ő alkotásuk, hanem úgy vették át: a teremtés történetet a sumero akkadoktól, a monotheismust az egyiptomiaktól, a kultuszt a chetitáktól. A zsidó egyáltalában nem is vallásos nép, nem is tudja, mi az vallásosság. A morálban, tagadhatatlan, mégis alkottak prófétáik kiválót, de ezt sem Juda birodalmában, ahol az igazi zsidók laktak, hanem Izraelben, amelynek faji összetétele már más természetű volt.

Az igazi zsidók csak az exilium utáni zsidóságot teremtették, a vallástörvényt; igazi vallásosság nem is található sem a régi, sem a mostani zsidóban, a vallás alapja náluk csak a világuralomba, a népek leigázásába való hit, metafizikai gondolkodásra nem is képesek, még a monotheismus sem megismerés eredménye, hanem csak politikai eredmény.

Valóban, ha valaha elérkezik az idő, mikor legalább a tudomány ki fog bontakozhatni, az előítéleteken, az emberekbe beleoltott hamis képzeteken táplálkozó gyűlölet öleléseitől, csodálattal fog tekinteni különben nagy szellemek alkotásaira, amelyeket alapjukban meghamisított, tudatosan vagy öntudatlanul, egy elmélet, mely nemes ércet is salaknak, drágaköveket is üvegyöngynek minősít, csakhogy a tulajdonosaik szegény koldusoknak legyenek feltüntetethetők.

Mi az oka e gyűlölségnek? Alig egyéb, mint az a lelki folyamat, amely talán a legtöbb embert gyűlöletre készíteti, azok ellen, akik jót tettek vele, kikkel szemben a hála kötelezettségét érzik. Azokat a jó embereket — tutti quanti — dűhbe hozza a tapasztalat, hogy a szellemi élet megnyilatkozásainak óriási területén lépten-nyomon a zsidó genius alkotásaival kell találkozniok. A nyelvek, különösen a magasabb követelményeknek szolgáló részeiben, át és át vannak szöve zsidó bibliai elemekkel, képekkel, fordulatokkal; ha az élet jelenségein azt az erkölcsi mértéket kell alkalmazni — és hisz ez a leggyakoribb, a legszükségesebb lelki tevékenység, — mikor embereket, cselekedeteket, korokat, mozgalmakat a jó és rossz kategóriái szerint kell osztályozni, megint a zsidók által megteremtett etikai módszerekkel és eszközökkel kell élni; hát még a vallás? Nem érthető-e a dűh, ha minden templom orgonája zsidó zsoltárok dallamait bugja, melyek *Izrael* bánatát és reményét zengik, ha minden prédikáció alapigéje zsidó próféták, gondolkodók és írók eszméit hirdetik, a leghíresebb festmények, zsidó származású emberek cselekedeteit v. érzelmeit teszik érzékelhetővé, ha még az istenség, hitük szerint, végbement incarnációjának is zsidó médium útján kellett végbe mennie! Érthető, hogy a tultengő germán vagy gall faji önérzet toporzékol, ha elgondolja, hogy az egész kultúra, talán a legfiatalabb hajtásától, a tudománytól eltekintve, annyira telítve van régi zsidó elemekkel, hogy ha azokat a kultúra organizmusától kiválasztanák, csak roncs, csak torz maradna. Az igazi faj-germán azért a keresztény vallást is gyűlöli, mert a zsidó szellem teremtménye és talán nem ismeretlen, hogy néhány évvel ezelőtt egy mozgalom indult meg, hogy a kereszténység helyett az ősgermán Wotan kultuszát terjeszszék és a tavaszi napéjgyen idején

Németország nem egy hegyén gyuladnak ki az ősi tüzek dacul a „zsidó” kereszténységnek. Mint a mén, mely zablájától szabadulni nem tud, dühében összeharapdálja, akkép harapja a faji gőg a zsidó szel-jemet, melytől szabadulni nem tud, mert benne van a kulturnépek gondolkodásában, nyelvében, tropusaiban, erkölcsi értékelésében, lelke legmagasabb szárnyalásában, vallásában.

(Vége következik.)

Különfélék.

Az Izr. Hitközségi Tisztviselők Egyesületének alapszabályai.

Az Izr. Hitközségi Tisztviselők Egyesületének alapszabályai, mint lapunk zártakor értesülünk, a belügyminiszterium által immár jóváhagyattak és az ideiglenes végrehajtó-bizottság a legközelebbi napokban ülést tart, hogy az Egyesület életbeléptetéséhez szükséges intézkedéseket tegye. De már is felkéri azokat, kik az Egyesület ügyeit eddig is szívükön hordták, hogy az iránta való érdeklődést kartársaikban is felébresszék, hogy az egyesület mindjárt működése elején élénk és eredményes működést fejthessen ki.

A **szegedi zsidó hitközség** jelentése bevezetésében jelzi, hogy volt nagynevű rabbijának, *Lőw* Lipótnak évszázados születési évfordulójának napját készül megünnepelni és kegyeletesen emlékezik meg a nevezett elhunyt fiáról, dr. *Lőw* Tivadarról is. A jelentés aztán elpanaszolja, hogy a hitélet általános hanyatlása mellett az ifjúság vallásos nevelése a törvényesen megállapított vallásanitás keretében nem eszközölhető és azért azt intenzívebben fejlesztendőnek tartja. Sajnos, hogy még csak nagy vonásokban sem mutat rá, mi módon történjék ez. Érdekes különben, hogy e kérdéssel kapcsolatban már azon remény jut kifejezésre, hogy a hitközség egyik hittanára államosítottatni fog, ami a hitközség hitoktatási terhein természetesen könnyítene és ami annál inkább kívánatos, mivel az ingyenes népoktatási törvény folytán a népiskolai tandíjbevétele is megszűnt, az állami kárpótlás pedig még ki nem utalványoztatott. Minthogy azonban még annak folyósítása esetén is hiány állna be a multhoz képest, a hitközségi tagok felhívtak, hogy önkéntes adományokkal támogassák az iskolát.

A vagyonkezelés fontosabb adatai különben a következők: Bevétel volt 186,000 K, ebből 52,000 K kultuszadó, ami 1539 adófizető mellett 33 koronás átlagot jelent. Evvel szemben 180,000 K volt a kiadás.

Érdekes, hogy a hitközség az adóját a városi adóhivatal által hajtattja be és azt jelenti, hogy e behajtási mód teljesen beválik. A hitközség

vagyoni mérlege 1,077,000 K vagyont mutat ki és evvel szemben 505,000 K terhet, úgy hogy a tiszta vagyon 571,000 K-át tesz ki. A zsidó hitközségek majdnem állandó bajától, az adósságoktól azonban a szegedi sem mentes, amennyiben 377,000 K tartozása van, bizonyára a templomépítés alkalmából contrahálva. A hitközség elnöke dr. Rósa Izsó, jegyzője dr. Hirschler Ignác.

A pécsi izr. hitközség mult évi jelentése csendes, de intenzív munkásságról számol be, amelyben a Chevra Kadisa, Rofe Cholim és Talmud-Tóra egyletek, amelyek működésének rövid kimutatása is befoglaltatik a jelentésben, készségesen támogatták. A hitközség házat épít, amely az ingyenes tiszti lakásokon kívül is kielégítő kamatozást fog nyújtani. A hitközség pénzügyei egyébként is meglehetősen rendben vannak, amennyiben vagyona a mult évben is 8092 K-val, alapítványai pedig 13,000 K-val gyarapodtak, ámbár a pécsi hitközség se mentes a zsidó hitközségek általános bajától, hogy adósságuk van, lévén annak is kb. 140,000 K tartozása. De, úgy látszik, hogy meg van a kellő teherviselési képessége vagy áldozatkészsége, amennyiben 597 tagja 31,000 K kultuszadó terhet viselt, ami 56 koronánál nagyobb átlagot jelent. Tagadhatatlan azonban, hogy némi aggályra ad okot az a körülmény, hogy a folyó évi adófizetők száma a mult évhez képest 20-al csökkent, amiből a hitközség hanyatló irányára kell következtetést vonni. Lehet különben, hogy ezért csak valami időleges véletlen okolható, ami igen kíváncsú volna, mert a hitközség szelleme olyannak tűnik fel, hogy hanyatlását őszintén sajnálni kellene. Erről a szellemről tesz tanúságot az a nagy érdeklődés, mely az Orsz. Izr. Patronage-Egylet munkássága iránt mutatkozott, amely az egylet fiókjának megalakulásakor a tagok számát mindjárt 220-al gyarapította és tanuskodik róla az a körülmény is, hogy a hitközség segélyezési munkássága nem ér véget a város, sőt az ország határánál sem, hanem szem előtt tartja az össz-zsidósággal való összefüggését; így segélyezte az izr. siket-néma-, az izr. kézmű- és földmívelési intézetet, az Ahavasz Reimet, Zsidó Muzeumot, a bonyhádi és váci jesivát, a jeruzsálemi Becallélt, Népkonyhát, sőt még a Nemzeti Alapot is.

Megemlítendőnek tartjuk még, mily elismeréssel emlékezik meg a jelentés a pesti izr. hitközségről és fiu-árvaházáról, midőn közli: „Mult év jun. 19-én a *pesti izr. fiu-árvaház* 37 növendékét az igazgató és 3 tanár vezetése alatt fogadtuk vendégül, gondoskodtunk elszállásolásukról és ellátásukról. Örömmel tapasztaltuk, hogy a növendékek vallásos szellemben, kitűnő nevelésben részesülnek s a pesti izr. hitközség valóban érdemes munkát végez, midőn ezen gyermekeken

könyörülve, otthont ad és jövőjüket biztosítja. A folyó év elején volt a tisztújítás, melyen jánosi *Engel* József udv. tan. elnöknek és *Füchsl* Arnold alelnöknek választatott. A hitközség titkára: *Weisz* Gábor.

A kolozsvári izr. nőegylet jelentése nem a számadatok imponáló nagysága folytán hívja ki figyelmünket, hanem az által, hogy rámutat a sablonos jótékonyági tevékenység meddőségére és a feladatra, oly irányban működni, mely a jótékonyági egyletek igazi célját jobban megközelíti. Említi, hogy „az önhibájukon kívül szegénységbe süllyedt szerencsétlenek mellett, mind nagyobb számban jelentkeznek azok a tunya, dologtalan elemek, amelyek támogatásra nem volnának érdemesek, de élelmesebbek lévén, amazok elől elhalásszák a nem épen kövér koncot. Az ilyeneket rá kellene szoktatni a munkára, ami helyesen csakis u. n. *foglalkoztató műhelyben* volna lehetséges. Ugyanitt lehetne keresethez juttatni az olyan szegényeket is, kik bármely okból igazán nem tudnak egyebütt munkához jutni“, de mindezekhez hiányzik az anyagi erő.

Az egyletnek különben 225 tagja van és népkonyhát is fentart. Összes kiadásai körülbelül 7000 K-ra rugtak.

A berlini hitközségben a haladó és a konzervatív irányzat összeütközései egyre szaporodnak. Ismeretes, hogy Berlinben a viszonyok, a mieinkhez hasonlóak, amennyiben ott is, a pesti orth. hitközségnek megfelelő Adass Jiszroel községen kívül, magában a berlini nagyközségben is vannak haladó és konzervatív elemek, haladó és konzervatív rabbik, orgonás és orgona nélküli templomok. Eddig közös kultuszkommisszió intézte a templomok ügyét, de újabb időben szükségesnek mutatkozott az egységes kultuszkommisszió megosztása és külön kommisszió megalkotása az orgonás és a nem orgonás templomok részére. E megosztás következményei foglalkoztatták nemrég a berlini hitközség képviselőit is.

Ugyancsak irányösszeütközésre adott alkalmat egy fél kérelme, hogy a temetőben egy relief felállítása engedessék meg neki, mely Mózes és Jeremiást ábrázolja. A képviselőben az engedély megadása mellett és ellene is nyilatkoztak, míg határozatba ment, hogy az összes rabbikat fogják felkérni, hogy véleményt adjanak. Előre látható, hogy a rabbik véleménye is eltérő lesz.

A thoraolvasás körül elrendelendő ujitások is ütköző pontot képeznek. Ugyanis már 3 évvel ezelőtt ment határozatba, hogy szaktudósok bevonásával bizottság küldessék ki, mely arról tanácskozzék, mikép lehetne az orgonás templomokban a thora héber szövegének olvasásánál a német fordítást is felolvasni. — A rabbik ez ujitást eleinte

részben ellenezték, majd pedig valamennyien hozzájárultak. De akkor kimondatott, hogy azok a helyek, melyek csak ismétlést, felsorolásokat tartalmaznak, vagy amelyek felolvasása a nőkre, fiukra és leányokra való tekintettel nem ajánlatos, mellőzendők, sőt az a vélemény is támogatott, hogy az utóbbi kategóriába tartozó helyek héberül se olvastassanak és a haftarak felolvasása is a különösen szépek és jelentőseken kívül, elhagyassék. Természetes, hogy a bizottsági határozatok a képviselőtben nem egyhangú lelkesedéssel fogadtattak, a határozathozatalt el is halasztották.

A képviselőtestületet egyébként más fontos kérdések is nagyban foglalkoztatják. Így a választási szabályzat liberálisabb irányba való megváltoztatása, olyannyira, hogy még a proportionalis választási rendszer elfogadásáról is szó van, hogy a minoritásoknak is módjuk legyen a hitközség vezetésébe beleszólni. Két új templom építésének terve is megvalósulás felé közeledik, amennyiben a telkek már meg is vétettek.

Angol orthodox rabbik gyűlése. Angolország orthodox rabbijai a múlt hetekben gyűlést tartottak Leedsben, melyen a konzervatív irány megszilárdítása felett tanácskoztak. A gyűlésnek harcias hangulatot adott az a körülmény, hogy a londoni chief rabbi, dr. *Adler* az idegen származásu rabbikról egy alkalommal a hatóság előtt nagyon elítélőleg nyilatkozott. Ugyanis az angol illetékes körök a házassági törvény reformálásával foglalkozván, dr. Adler is felszólított, hogy a zsidó házastársak válási szabadságáról nyilatkozzék és ő a válást, melyet az angol törvények csak súlyos körülmények közt engednek meg, a zsidó feleknek is csak hasonló körülmények közt tartotta megengedhetőnek és rosszalsát fejezte ki a foreign-rabbik, az idegen származásu rabbik felett, kik a felek kölcsönös megegyezésére is getet állítanak ki és — ami bennünket különösen érdekel — a magyar zsidóságot említette, amelynek erkölcsisége súlyos kifogás alá esik, mert válások könnyen eszközölhetők. Ezen állítását egy Schönfeld nevű rabbi is megcáfolta, felhozván, hogy a magyar zsidók családi élete oly tiszta, hogy bár a törvény is megengedi a válást, ilyenek mégis aránylag ritkán fordulnak elő. De a chief-nek ezen nyilatkozata az idegen rabbik ellen, nagy forrongást okozott és az a leedsi gyűlésen elég hangosan nyilatkozott meg, lévén a gyűlés tagjai talán kivétel nélkül foreign, idegen rabbik.

A leedsi gyűlés a zsidóság és különösen a konzervatív zsidóság sok kérdésével foglalkozott, de egyik-másik határozata nagy anachronizmusok benyomását teszi. Így elhatározta a gyűlés, hogy 1) mozgalmat kell indítani férfiak és nők együttes táncá ellen és a nők

parókaviselése mellett, 2) tiltakozni kell minden rabbi, általában minden egyházi személy ellen, kinek felesége nem visel parókát, 3) egyházi személyek ne látogassanak mulatóhelyeket. A bibliát nem szabad héber nyelven magyarázni (ibrith-beibrith), hanem csak az eddig szokásos módon, mert a héber nyelv gyakorlati ismerete eretnekségre vezet.

Természetesen voltak nagyobb jelentőségű határozatok is, így, hogy alapot kell gyűjteni Talmud-Tórák fenntartására, hogy jesivákat kell alapítani és hogy Ausztriával, Romániával és Oroszországgal közös szervezetet kell alkotni a kétnejűség megakadályozására. Indítvány tétetett az egyházi szervezet megváltoztatására is, nevezetesen, hogy a községek teljesen függetleníttessenek a londoni chief-rabbtól és minden község a maga iránya szerint fejlődhessen, de nem valószínű, hogy ennek egyhamar eredménye legyen. A leeds-i gyűlés az első volt, melyen angol konzervatív rabbik közös tárgyalásra gyűltek össze.

„A héber nyelv fejlődése” című multkori közlésünkre egyik olvasónk a következő reminiscenciát közli:

A H. Sz. idei márciusi füzetében „A héber nyelv fejlődése” című cikk váltat ki velem a feledés ködéből egy esetet, ahol egy magasbrangu keresztény közhivatalnok serkent egy hirnevesb rabbit a héber nyelvnek, ha nem is a la Ben Jehuda ujjaébresztésére, hát legalább is a héber nyelven kelt különféle okmányok olvasására. A mult XIX. század 57-ik évében történt és teljességében kicsiny egy eset elbeszéléséhez nagy feneket kell keritenem, hogy azt a mai nemzedékkel megértessem és fel kell sorolnom akkori mindössze 678 kilométernyi vasutainkat. Volt pedig a Marchegg-Pest-Szegedl 422 km. Ennek Cegléd-től-Szolnokig volt egy 29 km.-nyi kiágazása. A ma Királyhidának nevezett Brucktől-Győrig épült vasut volt 78 km. A Lajtszentmiklóstól-Sopronig vezető volt 26 km. A pozsony-szegedi lóvonatu vasut 62 km. Végre a mohács-pécsi 61 km. Aki akkor Galiciának hazánk északkeleti vidékével határos részeiből akart gyorsan eljutni Budapestre, esetleg ennél messzebbre is, az az eperjes-kassamiskolc-gyöngyös-hatvan-pesti gyorskocsikon utazott, ami sok pénzbe került. Ezt a közlekedési vállalatot nem igen frequentálhatták tehát a hozzánk a Kárpátok északi oldaláról „snorrolni” beözönlő atyáncfikiai. Ezeknek azon hozzájuk intézgetni szokásos kérdésekre, hogy hovávalók, akkor rendszerint az volt a válaszuk „fün hecher Kaschau”, ma leggyakorabbi az „áz Esztreich”. Rá kell mutatnom arra is, hogy Pest-megye akkor ketté volt szakítva P.-Pilis és P.-Soltra, mely utóbbinak Kecskemét volt a székhelye. Ezen megye élén akkor Rózsahegy-i István helytartósági tanácsos állott mint „megyefőnök”, aki alatt három rang-

osztályba sorozott: „megyebiztosok“ — ezen megyében egy első, három második és egy harmadik osztályu — voltak a legfőbb „beam-terek“. Minket csak az első megyebiztos érdekel *Paulini Tóth Vilmos*, akit az alkotmány helyreállítása után a turócszentmártoni kerület küldött képviselője gyanánt az 1869—72-iki országgyűlésre, ahol a pánszláv agitátorrá vedlett „bach-huszár“, egyébiránt evang. egyháza egyik kerületének laikus felügyelője is, 34-szer szólalt fel.

A fenemlitem 1857-ik nyárutójának valamelyik délutánjakor három alak lépett ki Kecskeméten a megyeházzá átalakított vendégfogadónak, a „Cserepes“-nek a kapualjából és az Iskola-utcán át a Nagykörösi-utca felé meneteltek. Elöl a nemzeti színü libériába megyei hajdunak öltöztetett — vakulj magyar! — amtsdiener; hátul az oroszporosz katonaságéhoz hasonló pikelhaube-sisakja után „sárga kéményesnek“ csufolt zsandár a puskájára feltűzött szuroynyal; köztük karpereces bilincsekben és a lengyel zsidó asszonyokénak módjára bekötött fejjel egy a Balsac-ról nevezett életéveket túlhaladta, egyébiránt rokonszenves nőszemély. Kecskeméten akkor *Fischmann* Simon, Fényes Adolf festőművészünknek itt Budapesten 1879 elején elhunyt apja volt a főrabbi, ehhez kísértette Paulini a letartóztatott zsidó asszonyt azon izenettel, hogy annak egy héberül irt okmányát olvassa el; ő maga, aki a Galiciában teljesített katonai és civil szolgálatainak éveit alatt a héber is, a zsidó jargont is megtanulta elolvasta már, visszavárja azt.

A letartóztatott asszonytól elvett és mint corpus delicti lefoglalt héber okmány klaszikus egy Urija levél volt, (Sámuel II. XI.) érdemi-
leg — mert ma 54 évvel olvasta után szóról-szóra nem idézhetem —
következő tartalommal:

„Ezen levél bemutatója N. N. az ő apja révén unokája a jámbor és tudós A.-nak a hires x.-i rabbinak, anyja révén unokahuga B.-nek az Y. szent hitközségből messze világító fátylának, dedunokája a Z.-i gáonnak és még ezeknél is több dicső nagyjainknak sajnosan elvetemült ivadéka; illetve rokona stb. azon gyalázatos insinuatióval járult elibém a Qu. galíciai hitközség és kerülete főabbija elé, állítsak ki neki egy bizonyítványt, mely szerint ő egy, a mi zsidó vallásunkra áttért és imigyen földönfutóvá vált (Akkor ez így volt. A szerkesztő.) keresztény asszony, akit hitsorsosaink különleges jószívűségébe ajánlok stb. stb. Nekem — ugymond az okmány kiállítója — most ezen gaznémbert vagy ki kellett volna dobatom lakásomból vagy megbüntettetnem a körmönfont csalás otromba kísérletéért. Nem büntettethetem azonban, mert immár fegyelmi bíráskodása nincs a zsidó

hitközségeknek, de ki sem dobattam, mert büntetéseül állítom ki neki ezen okmányt, mely fulassza őt saját gazságának fertőjébe. Én ezenel t. i. így gondolkozom, keresse ő maga a vesztét, ott kerüljön hurokra, ahol ezen iratomat elolvassák majd; aki héberül tud olvasni, az azt is tudja majd, hogy mit csináljon ezen alávaló csalónóvel, aki szent vallásunkat vétkes bűnössége eszközévé alacsonyítani merészkedett, aki pedig nem tud vagy pláne nem akar héberül olvasni, mert bűneink sokaságát szaporítja a szentirási betűk horrorja is, azok hadd károsodjanak indolentiájukért a rosszul gyakorolt jótéteményükkel, mert amily üdvös a helyes adakozás, oly káros a helytelen. Aki hallgat a jó szóra boldogul majd.“

Hát kérem szépen, ennek az álproselytának akkortájt sikerült keresztül snorrolni magát Galiciából, ki tudhatja hány községet bejárva és mennyi időtartammal — Kecskemétig és talán eléri mondjuk Pancsovát, ha sorsa nem éri utol Paulini személyében. Senki sem olvasta héber comitivumát, olyik, hogy ne tudja balja mit cselekszik a jobbik, (Máté VI. 3.) olyik tudatlanságból, indolentiából és sokan csakugyan propter horrorem litterarum hebraicarum. Az „álgejüreszt“ Paulini hazatoloncoltatta, Urija-levelét elkobozta és valószínűleg megtartotta magának. Azóta én koldusoknak okmányait legtöbbnyire megnézegetem, elolvasgatom, mesém doctrinájából folyólag, melynek ismétlését a H. Sz. olvasóival szemben izléstelenségnek tartom. V. E.

Figyelmeztetés.

A most közelgő peszach ünnepre való tekintettel ezuttal is felhívjuk hitfeleink figyelmét arra, hogy husvéti kenyeret (maczothot) hitközségünk területére behozni tilos. A volt földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi magy. kir. miniszternek 14040/889. sz. a. kelt rendelete értelmében ugyanis:

„Kihágást követ el és a rendőrhatalóságok által 50 forintig terjedhető pénzbüntetéssel fenyeztendő s ezenfelül attól a nála talált husvéti kenyerek is elkobzandók, ki husvéti kenyereket a hitközség területén kívül eső helyről szállíttat“.

A pesti izr. hitközség előljárósága.

Értesítés.

A pesti izr. hitközség a közvágóhídon megüresedett metszői — שוחט ובורק állást kívánja betölteni. Erre az állásra kitünően képzett férfiut keres. Évi összjárandóság **2500 korona**. Pályázni szándékozók szíveskedjenek képzettségüket, szaktudásukat, szigoruan vallásos, erkölcsös életüket, életkorukat, családi állapotukat igazoló bizonyítványukat a pesti izr. hitközség titkári hivatalához mielőbb beküldeni.

A pesti izr. hitközség előljárósága.

HITKÖZSÉGI SZEMLE

ZSIDÓ HITKÖZSÉGEK ÉS INTÉZMÉNYEK ÜGYEINEK HAVI KÖZLÖNYE
SZERKESZTI: Dr. WEISZBURG GYULA.

— M E G J E L E N I K M I N D E N H Ó E L S E J É N . —

A pesti izr. hitközség tavalyi gazdálkodása.

Irta: Spector.

E napokban kerül nyilvánosságra a pesti izr. hitközség múlt évi zárszámadása az 1911 évi költségvetési javaslat kapcsán. A zárszámadás, mely az elmúlt esztendő képét mutatja, egyáltalában nem leplezi, hogy a pesti izr. hitközség anyagi helyzete távolról sem olyan rózsás, mint sokan vélik és mint azt szívesen hinnék velünk együtt mindazok, kik a zsidóság eme nagy közösségében felekezetünk egyik hatalmas véd-bástyáját látják. Mert hisz tagadhatatlan, hogy anyagi jólét, vagy legalább is egy deficitnélküli háztartás olyan elengedhetetlen követelmény, melynek hiányában csak nagy aggodalommal tekinthetünk a jövőre. Pedig a közel jövő követelődő előfutárjai már-már felbukkannak a láthatáron. A város nagyarányu fejlődése igényeket támaszt a hitközséggel szemben is. Templomokat követelnek a hivek. Iskolák után áhítozik a hitbuzgó zsidóság. Nem is szólván azokról, kik napról-napra nagyobb számban és nyomasztóbb inségben várják a jótékony intézetek és intézmények oltalmát és áldását.

De fájdalom, mindezekre egy felette komoly és nagyon is megszívlelendő feleletet ad a pesti izr. hitközség, midőn 53769-96 korona kiadási többletet más szóval *hiányt* mutat ki 1910. évi zárszámadásaiban.

Próbáljuk tüzetes vizsgálat tárgyává tenni az elmúlt év számadásait, hogy módunkban legyen a hitközség történetében példátlanul álló hiány okát felderíteni.

A számadások ismertetésének szokásos módját mi ez alkalommal nem követhetjük. Nem akarhatunk nagy számok, imponáló összegek felsorolásával port hinteni azok szemébe, kik a hitközség iránti szeretetből és ragaszkodásból annak vagyoni állása, pénzügyi helyzete iránt érdeklődnek. Ellenkezőleg, ez ismertetés arra szolgáljon, hogy tévhitet oszlasson el, hogy a közvéleményt helyes és becsületes információval irányítsa. Nem törődve azzal sem, hogy a büszkeséget feláldozva, esetleg megfosztjuk a hitközséget attól a nimbusztól, mely azt állítólagos gazdagsága révén talán körülvette.

Az 1910. évi zárszámadások 2.080,385·78 korona szükségletet tüntetnek fel. Óriási összeg, melyet az effektus kedvéért még nagyon könnyű volna vagy egy félmillióval felemelni, mert csak azon intézetek szükségleteit kellene még hozzá számítani, melyek a hitközséghez tartozván, annak felügyelete alatt állanak, illetőleg általa közvetlenül kezeltek (fiúárvaházak, siketnéma intézet, Wechseldmann-féle vakok intézete). De nem tesszük. Sőt ellenkezőleg cselekszünk, midőn a fentemlített 2.080,000 koronából megpróbáljuk kihámozni azon összeget, melyek a szoros értelemben vett hitközségi szükségleteket képezik:

Templomok (2 nagyobb templom) imaházak (2 imaház) főünnepi pótimaházak, ifjúsági istentisztelet valamint rituális követelmények (koserhus stb.) szükségletei, hozzászámítva a lelkészek fizetését is, összesen 354000 koronát igényelt, melyre a templomok bevétele, esketések, halottkísérek és metszési díjak 227400 korona fedezetet nyújtottak, úgy, hogy a *szertartási ügyek összes tulkiadásai 126600 koronát tettek ki.*

Oktatási ügyek: A két hitközségi elemi és két hitközségi polgári iskola szükséglete, valamint a főváros IV.—IX. kerületének összes állami és községi közép, polgári és elemi iskoláinak hitoktatása, végül a Talmud Tóra és héber tanfolyamok összesen 434000 koronát igényeltek, amire az iskolai tandíjak és hitoktatási díjak után összesen csak 79000 korona fedezet tért meg, úgy, hogy az *oktatásügy egymaga 355000 korona többlet-kiadást okozott.*

A kórházak és a szegények gyógykezelése 446000 koronába került, amelyből 381000 korona tért meg ápolási díjak, alapítványi kamatok stb.-címén, úgy, hogy a tényleges hiány csupán 65000 koronára rugott.

A szegények gyámolítása és macotkiosztás a hitközség költségvetésének terhére 141000 koronát igényelt, melyet a husvétii liszt bevétele és a templomokban felajánlott (cedoko) adományok 99000 korona erejéig fedeztek, úgy, hogy, fedezetlenül csak 42000 korona maradt.

A hitközség adminisztrációját intéző hivatali személyzet fizetése, nyugdíjpótlékok és kegydíjak, az irodai és gazdasági szükségletek, portók valamint az adók beszedésének költségei összesen 178000 koronát tettek ki.

Különféle szükségletek: Nyugdíjintézeti járulék, nagyobb szubvenciók, intézetek és intézmények pártolása és segítése stb. 90000 koronát igényelt.

Végül a rendkívüli kiadások, ilyenek a tűzbiztonsági építkezések

a templomban és a leányiskolában, a páva-utcai imaház átalakítása, választási nyomtatványok stb 57000 koronát emésztettek fel.

Mindezen tételek együtt csupán 1,700.000 koronát tesznek és az az összeg, mely a pesti izr. hitközség tulajdonképeni szükségleteit mutatja.

Nagy összeget jelent a fenti szám is, de vajjon a hitközség hivatását képező feladatoknak melyik ága nélkülözhető, avagy melyiknek tevékenysége redukálható, hogy ezáltal a kiadások kisebbíthetők lennének? Talán a templomok vagy imaházak száma korlátolandó? Avagy az iskolák kapuit zárjuk el ifjúságunk előtt? Üzzük el a betegeket és a segélyre szorulókat? Hiába is fáradoznánk, hogy a szükségletek redukálásával akarjuk a megzavart számadási egyensúlyt helyre állítani. Nem ott rejlik a hiba. A baj oka a bevételekben keresendő! Közel 24000 adózó tagja van a pesti izr. hitközségnek és adó fejében mégis csak 722000 korona bevételt mutat ki a zárszámadás, ami fejenként 30 korona átlagot jelent. Nem igényel bővebb indokolást, hogy ilyen minimális adóátlag mellett a hitközség előjárósága a növekvő igényeknek nem képes megfelelni, de nincs is ok az aggodalomra és kétségbeesésre, míg ily indokolt bevételi forrás áll rendelkezésre. Bölcs és tapintatos adószabályozásban rejlik ez idő szerint a helyzet kulcsa, mely a hitközség költségvetésének egyensúlyát és jövő fejlődésének biztosítékát rejtí magában.

Felekezeti és liberálisizmus.

Irta: Dr. Frisch Ármin.

Az a két egymáshoz kapcsolt szó, melyet cikkünk élére irtunk, csak a tollal huzott barázdákon fér meg egymás mellett. A műveltebb köztudat képzeletében a felekezeti és a liberálisizmus két ellentétes ideológia kiengesztelhetetlen alakulata. És csodálatos, hogy éppen zsidó intelligenciánk fáradhatatlan a két fogalom megkülönböztetésének kiélezésében és éppen nálunk látható leggyakrabban, hogy a liberálisizmus iránti szeretet felekezeti intézményeink lekicsinylésében, feleslegesnek való hirdetésében dokumentálódik.

Nem ez a hely az, ahol ennek a két gondolkodásmódnak egymáshoz való viszonyát diskusszió tárgyává lehetne tenni. Valószínű, sőt bizonyos, hogy ha ez az ítélet, mint szinte megfélembeszhetetlen igazság irányítja az embereket a közért való térfoglalásaikban, akkor ez a fölfogás az élet tapasztalati megnyilatkozásaiból táplálkozik. De

tagadhatatlan az is, hogy a zsidó közélet talaja teljesen nélküli azokat a forrásokat, melyek a felekezeti illiberálisizmusát éltetnék. A mi felekezeti intézményeink egytől-egyig arra törekednek, hogy a felekezeti erejét azoknak az egyetemes emberi érdekeknek szolgálatába szegődtesse, amelyeknek a liberális szó és a liberális tett is az istápolója. A mi felekezeti intézményeink nem a különböző táborok felállítását tűzi ki célul, hanem azt, hogy a fennálló külön táborok között találjon kapcsolatot, mely azoknak egymáshoz állítását eredményezhesse. Mi az emberi erők és erkölcsi képességek differenciálódásának tényét arra használjuk fel, hogy minden erő az egyetemes nemzeti és az egyetemes emberi harmóniát teremtsen meg.

Vegye magának zsidó intelligenciánk azt a fáradságot, hogy végleges ítéletei megalkotása előtt a már kiformált vagy kiformalandó ítéletét a meglevő és azonnal látható tapasztalatain próbálja ki. Alkalmazza azt az indukciót, melyet az újabb tudományos kutatások olyan nagyra értékelnek. Hiszen többé-kevésbbé mindannyian a természettudomány tárházaiban tartogatják vallás- és felekezetromboló fegyvereiket. Alkalmazzák természettudományi gondolkodásuk vezető elveit akkor is, mikor a zsidó élet megnyilatkozásainak jelenségei vannak előttük. Csak azt fogadják el igaznak, ami az öt érzékük útján jut agyvelejükhez és függesszék fel véleményüket addig, amíg ezt a processzust végig nem csinálták. Még azt sem kívánjuk tőlük, hogy a zsidóság, a zsidó mult iránti szeretet tanítsa őket. Csak egyet: hogy igazságosak akarjanak lenni és ne hessegessek el az igazság szavát, ha az elvükkel ellenkezik.

Zsidó közéletünk irányításában gyakran érezzük azoknak hiányát, akik nem azért dolgoznak, mert az a fórumnak tetszik, hanem azért, mert jót akarnak. Akik felekezeti életünkben nem azért kérnek részt, hogy jó zsidó voltukat dokumentálják és dicséretet arassanak, hanem azért, mert közérzésük, mert egyetemes gondolkodásuk, egyetemes világszemléletük hajtja rá. Mintha valami félelem lappangana szívükben. Véneknek vélik saját elfogadott gondolkodásuk, saját elfogadott elveik ellen. Liberális elveik ellen. Dogmává lett, hogy felekezetek érdekében cselekedni annyit jelent, mint oda nem tartozók ellen cselekedni.

Hát itt a tévedés. Zsidó ilyen alternatíva elé sohasem állítatják. De ha igaz volna, amint nem igaz, hogy a felekezeti különállás már magában véve akadálya minden nemzeti összeforrásnak, minden társadalmi egybeolvadásnak, még akkor sem tartjuk jogosultnak a szemrehányást, mellyel zsidó intézmények keletkezése ellen előhozakodnak.

Még akkor is úgy áll a dolog, hogy a zsidó intézményeket épen az teremti, hogy az emberies gondolkodás és emberi kultúra parlagon heverteti azokat a területeket, amelyeken a kultúra zsidók számára is életet fakasztana. A zsidó kulturális és humánus cselekedetek a liberálisizmusnak tesznek szolgálatot azzal, hogy kitömik azokat a réseket, melyeket elfogultság és rosszakarat akárhány esetben mesterségesen üt azon az épületen, melynek az lenne a hivatása, hogy védelmül szolgáljon az egész közösségnek. És amint a humánus törekvések elhagyatott és züllésnek induló egzisztenciákat ment meg mindnyájunk javára, akként zsidó tudományos törekvéseink is napfényre viszik az emberi szellem és az emberi munka olyan eredményeit, melyeket sanda szemek észre nem vesznek és amelyek így sohse lennének az emberi gondolkodás haladó irányának felismerésében értékesítve.

Mi, mint kisebbség, sohse vonjuk ki magunkat abból a munkakörből, mely minden téren az igazságot akarja és az igazságot keresi. Felekezeti életünkben is azokat az elhanyagolt helyeket keressük fel, melyeket mi is megmivelésre és megjavításra alkalmasnak tartunk. Mindazok, akik munkánkat látják és figyelik, meggyőződhetnek a mondottaknak valóságáról. De ha ezáltal mégis bizonyos nem kívánt elkülönödés, bizonyos parciális érdekek föléledése következik is be, ezeket az elkülönödések és parciális érdekeket nem a mi felekezeti életünk teremti. Ezek megvoltak már előbb és csakis ezeknek létezése kényszerít arra, hogy ellenük állást foglaljunk és hogy ellensúlyozzuk. Mindaddig, míg a közfelfogás ideológiája igaz szabadelvű életet nem terem, amíg lesznek speciális zsidó kérdések, melyeknek megoldása szükséges: mindaddig a zsidó közösség a liberális gondolkodást viszi előbbre és a liberális ideológiát valósítja meg, ha ébren őrködik és megfigyel minden mozzanatot, mely az emberek nemesítésének nehéz munkáját megbénítja és segítő kezével és eszével hónalja alá nyúl azoknak, akik arra szorulnak. Tessék elhinni, ez liberálisizmus. Sőt ez a liberálisizmus. És liberálisizmusnak marad akkor is, ha olykor-olykor felekezetinek mondják is.

Hitoktatók képzése.

Irta: **Dr. Richtmann Mózes.**

Van-e nálunk zsidó közérzés, mely közös célokra tömörít? Van-e zsidó közvélemény, mely követelni tud s néha vihar gyanánt tisztítólag hat és sujtani is képes? Valahányszor hallom e kérdéseket, eszembe jut az a barátom, aki, a ki „bresciai hiéna“ nevét mindig

az elhunyt jámboroknak járó áldásmondással kapcsolatban említette s így mondotta : „Haynau zichraunau livrochó.“ Mikor egyszer megkérdeztem e különös kegyeletnyilvánítás oka felől, azt felelte : „Megérdemli szegény, mert ha ő nem lett volna, sohasem lett volna rabbi — és tanítóképzőnk.“

Mint minden maliciában, ebben is van nagy adag igazság. Mert elfogadhatatlan tény, hogy a magyarországi kongresszusi zsidóság iskola-állító tevékenysége a népiskolán túl nem terjed. Egy-két polgári iskola nem jó számba, mert a zsidóság egyetemességére ható kultur-intézményekről van szó, a milyen az iskolaalapból fentartott két intézet. Nem tekinthetünk-e irigységgel a németországi zsidóságra, mely önerejéből három rabbiképzőt, négy jelentékeny tanítóképzőt, — egynehány kisebb kurzust nem számítva — tart fenn ? Nem a számról, sem az intézet nivójáról nem beszélünk, hanem a kulturszükségleteiről s a közszellemről, mely létesítésükre indítást adott. És minálunk ? Évtizedek óta hangoztatták egy zsidó tanítónőképző szükségességét, de a prédikációk elhangzottak, a felolvasások megtartattak és tovább nincsen. Még most sem lehet meghatottság nélkül olvasni Kaufmann Dávid szavait (Összegyűjtött iratai I. k. 110 l.) melyekben lelkesedéssel fejtegeti ennek az intézménynek áldásos hatását a zsidó nővilág vallási életére s a vallástalansággal szemben valóságos csodaszert talál benne.

Az új törvény, mely az ingyenes népiskolai oktatásról szól, a zsidó iskolák életében új helyzetet teremtett s egy új kérdést vetett fel, jobban mondva egy sokszor felbukkant eszmének időszerűséget adott : a hitoktatók kiképzése. Az új törvény következményei egy-két éven belül tapasztalhatók lesznek. A kisebb hitközségek nem bírják el iskolájuk fentartásának költségeit és felosztatják azokat vagy az államnak fogják átadni. A felosztatással esetleg várnak, míg a tanító nyugdíjba megy. De a hitközségek tovább kötelesek a törvény értelmében a területükön fenálló iskolákban a hitoktatásról gondoskodni. Külön hitoktatókat nem tarthatnak, mert az iskolai terheket sem bírták el, tehát a sámesz fogja, sokszor nem csupán az elemiben, a zsidóságot képviselni. Ez a tünet a zsidóság azon részénél, mely minden középiskolai tanulót a felekezet veszteség-számlájára könyvel el, talán nem baj, de nálunk, kik már nem tartunk ott, talán mégis súlyosan aggasztó. Németországban olyanok a viszonyok a felekezeti iskolák tekintetében évtizedek óta, a milyenek nálunk lesznek nem-sokára. Ott belátták, hogy csak az a helyes megoldási mód, mely a hitközség számára pénzbeli megtakarítást jelent és ez csak úgy lehet-

séges, ha az eddig több személyre ruházott tisztségek lehetőleg egy személy által egyesíttetnek. A német tanítóképzőkből a hitközségek hitoktatót, előimádkozót nyernek egy személyben, a konzervatív tanítóképzőkből még metszőt is.

A mi viszonyainknak legmegfelelőbb volna egy oly kétéves tanfolyam, mely hitoktatókat, előimádkozókat s hitközségi jegyzőket képezne ki. Hangsúlyozni kell, hogy ez nem kántoriskola, mely a met-sző- és a kántorkérdést akarja szabályozni, mert az egyelőre nagyon komplikált kérdés. A felállítandó tanfolyam nemcsak életkérdés a kisebb hitközségekre, hanem fontos volna a nagyokra is. Nem minden hitközség választhat okleveles rabbikat hitoktatókká. Egy délvidéki nagyobb hitközség hónapokon át keresett hittanárt, de mivel a szerény fizetésért nem kapott rabbit, egy a pedagógiában járattan bóchert választott. Vagy nézzük a pesti hitközséget. Feltűnést keltett tanítói körökben az az intézkedése, hogy a nem rendszeresített elemi hitoktatókat mielőtt tanítással megbízná, vizsgának veti alá, amelyen egyszerre Maimuni bölcséletéről, Achré Mausz haftórájáról, Jekumpurkon fordításáról és nehezebb Rási helyekről kell számot adniok. Miért — úgy mondták — nem vizsgálják meg az alkalmazandó rabbikat nehéz MHRSA és S.Ch részletekből. A hitoktatók ép oly kevésbé fogják előadni Maimuni filozófiáját az elemiben, mint a rabbik Samuel Edels élelméjű glosszáit a szószerkről. Sokan azzal magyarázták a hitközség ezen intézkedését hogy ezekből a vizsgákból akar fejleszteni egy hitoktatói kurzust. Akárhogy van a dolog, a vizsgálat által történő selectio nem az eszméjénél fogva, hanem ötletszerűsége miatt elvetendő. Ötletszerűség helyett rendszeres kiképzetés! Mert azzal tisztában kell lennünk, hogy a tanítóképző nyújt annyi héber tudást, hogy a végzett jelölt hittant is tanítson, de annak, a ki csak hitoktató, többet kell tudnia. Nem beszélünk azokról, a kik jesiván szereztek héber tudásukat. Mert végre be kell látni, hogy szegénytelen dolog a haladó zsidóságra, hogy szellemi munkásai csak Máramarosból és kapcsolt területeiből kerüljenek ki. S ne emeljük fel büszke örömmel a mi szemünket a zsoltárártó módjára a hegyekre, hogy onnan jöj a mi segedelmünk s ne bizzunk abban, hogy a míg ott van zsidóság, jut nekünk is, mert az ami reservoirunk. Becsületbeli dolog, hogy önönmagunk gondoskodjunk magunkról, hogy vessünk véget annak a babonának, mintha két évi rendszeres tanulás, lelkiismeretes tanítás nem érne fel öt évi rendszertelen tanulással s segítsük elő annak az időnek eljöttét, a mikor a haladó hitközségben is lesz egy művelt ember, a ki nem rabbi s a ki mégis megért egy szentirási kommentárt

s elolvas egy héber könyvet. Ha a szentírásnak nagyjában való ismeretét, a szükséges nyelvtanudást, a zsidó történetben való jártasságot feltételezzük, akkor két év alatt lehet megfelelő eredményt elérni. Nagy anyagi áldozatokat nem kíván meg a tanfolyam létesítése. De az a ki kezébe veszi a dolgot s nyélbe üti, a magyarországi zsidóságot egy fontos, a szó legszebb értelmében tóratérjesztő kulturintézménnyel ajándékozza meg.

Igaz ugyan, hogy a legegyszerűbb volna, ha e tanfolyamot a tanítóképző intézettel kapcsolatban állítanák föl. Csakhogy az állam ezt nem fogja tenni. Először azért, mert nem szeret pénzt kiadni, másodsor azért, mert ez már igazán belső zsidó ügy. Épen azért a nagyobb hitközségekre hárul ez intézmény létesítése és fenntartása.

A leMBERGI községről mondotta egy XVI. századbeli tudós, hogy alkalmazhatók rá a bibliai szavak: „ez az a város, a melynek neve a szépség koronája (K'lilasz Jaufi) az egész föld öröme,“ mert belőle indult ki a tóra ismerete a környékbeli községekbe. Ép ezért a leMBERGI község híres történetírója úgy nevezi művét: „K'lilasz Jaufi.“ A jövőendő magyarországi zsidó történetíró előtt pedig nem az a hitközség, mely jótékonsági intézményeivel válik ki, lesz a K'lilasz Jaufi, hanem az, a melyiknek az egész ország zsidóságára kiható kulturintézményei lesznek. A hitoktatói tanfolyam is az utóbbiakhoz tartozik.

A zsidó faj kulturértéke.

Felolvasás. Az OMIKE felolvasó-estélyén tartotta Dr. Weiszburg Gyula.
(Folytatás és vége.)

De ha már a mai kulturák ezen idegen elemeit letagadni nem lehet, talán lehet tagadni, hogy azok zsidók. Ezt is próbálják hát, keresnek analógiákat régebbi kulturákból, hogy kimutassák, hogy az, amit zsidó eredetűnek hittek, nem az, a zsidók csak átvették, talán egy kicsit átdolgozták. A szombat, az a megbecsülhetetlen intézmény, melynek a XX. századig kellett várni, hogy, bár enyhébb formában, közkinccsé váljék, e szerint nem zsidó alkotás, mert Babyloniában is volt minden hónapban egy ünnepnap; a bibliai törvényhozás bölcs és humánus intézkedései, nem zsidó szellem szülöttei, mert Babyloniában is voltak törvények, melyek a bibliaiakkal rokonvonásokat tüntetnek fel; az írás, nem a zsidók faj- és kulturokonainak, az assyroknak találmánya, hanem a sumero-akkadaiaké, akik — talán nem fajrokonai a zsidóknak, zsidó kultúra nincs, nem is volt, sőt még Jézus sem volt eredetre zsidó,

mert Galileában más fajuk is laktak, mint sémiek és így nem lehetetlen, sőt lehetséges, ennél fogva valószínű, majdnem hogy bizonyos, hogy nem is volt zsidó eredetű, mert hogyan emelkedhetett volna egy igazi zsidó oly erkölcsi magaslatra ?

Mellőzzük a fajtheoretikusok hosszas fejtegetéseit arról, hogy a zsidók nem is lehettek képesek nevezetesebb alkotások létesítésére, mert nagyot, szerintük, az egész történet folyamán nem műveltek csak a szőke haju, kékszemű, világosbőrű és hosszú (dolichokephal) koponyájú fajok és a zsidók közt ritkább a szőke haj és kék szem és gyakoribb a széles (brachykephál) koponya. Ugyanis egy rövid előadás fonálán lehetetlen azokat az alapvető eszméket eléggé érthetővé tenni, amelyek ezen anthropologiai levezetések nyugszanak, csak azt jegyezzük meg, hogy ez állítások oly önkényes, bizonytalan és hypothetikus okoskodások szülöttei, hogy lehetetlen, miszerint a komoly tudomány egy kicsit később, mikor ez elméletekben való kéjelgésbe belefárad, sutba ne dobjon oly elméleteket, melyeknél p. o. az a körülmény, hogy egy mumian talált hajszálak világosabbak voltak, már az akkor élő uralkodó faj hovátartozóságára szolgáltat bizonyítékot, mikor pedig oly tudós, mint Virchow azon gyanujának adott kifejezést, hogy a haj eredetileg barna volt és csak azután lett fakóbbá ; vagy abból a körülményből, hogy Ázsiában és Afrikában is találtattak kőhalmazok, u. n. Dolmék, miként Európában, azt következteti, hogy tulajdonképen valamennyit az északeurópai árja törzsektől származó népek emelték és egy merész fordulattal ahhoz a kérdéshez jut : „Szőke és kékszemű papok voltak tehát azok, akiknek agyából a pyramisok építésének terve fakadt és maguk a pyramisok talán nem is mások, mint az árják-emelte megalith oszlopok folytatásai ?“

Minthogy a zsidók jelentőségét az emberiség fejlődésére pure et simple tagadni mégis lehetetlenség, hisz ennek a kultur történet minden lapja ellent mondana, a zsidóság fejről a babért azonban mégis mindenáron le akarják szakítani, azért külön elméleteket konstruáltak, hogy azt, amit egyszerűen elsikkasztani nem lehet, legalább értékben leszállítsák. És így létesítettek differenciálást műveltség és kultura közt és azt mondják, a műveltséget a zsidóság könnyen megszerzi, terjeszti, sőt növeli is, de az egész műveltség sem valami nagy dolog, nagy és szent a kultura, ez a nagy pénz, amelynek a műveltség csak váltópénze ; tehetség is elég sok található a zsidók közt, de ritka vagy egyáltalában nincs köztük genie és egy faj kiválóságának mérői, úgy mondják, nem a tehetségek, hanem a genieek, kik új utakat vágnak, kik új értékekkel ajándékozzák meg a világot, akik

új eszméket termelnek, problémákat megoldanak és a világot egész új, eddig sohasem látott oldalról mutatják be.

Talán meg lehet ezt az egész elméletet támadni és azt állítani, hogy az összehasonlítás alapjául igazságosan csak egy faj értelmiségének *rendes* hozadékát lehet venni. Mert amint annak a szántóföldnek nagyobb a becse, mely a normális körülmények közt produkál nagyobb értékeket és nem annak, mely rendszeren nem termő, de kivételes alkalmakkor bámulatos aratásokat nyújt, akkép, a fajok közt is az az értékesebb, melynek állandó szellemi munkája több egységet hoz létre és nem az, amelyik átlaga alacsonyabb, de egyszer egy időben fenomenális alakokat szül; csak hogy ezuttal nem akarjuk a tétel valóságát kétségbe vonni, sőt feltesszük, hogy igaz; csak azt kérdezzük, hány igazi geniet produkált a világ egyáltalában, hogy keveselhetnők a zsidó geniek számát, arányba hozva a zsidók számát az összes genie produkáló népek számával?

És tudja-e valaki, hogy hány zsidó genie született és elhantoltatott, anélkül, hogy az utókornak sejtelve volna arról, hogy a természet ismét remeket alkotott, mert hiányoztak az előfeltételek ahhoz, hogy örökkévalót teremtsen? De még föltéve, hogy a világ geniejeinek pantheonjában a zsidóság tényleg csak keveseket, aránytalanul keveseket mondhatna magáénak, nem volna-e ez is természetes? Mikor és hol produkálta volna őket, mikor a legutolsó 2000 év óta, csekély, kivételes területektől és időktől eltekintve, örökös küzdelemben kellett élnie, hogy a legegyszerűbb anyagi szükségletét kielégítse, hogy a legminimálisabb emberi jogokat megszerezhesse vagy megtarthassa, mikor minden anyagi és szellemi erejét arra kellett felhasználni, hogy, természetes és képletes értelemben szólva, kis friss levegőhöz, egy kis üdítő napsugárhoz jusson?

Hogyan hozták volna létre az új világokat szülő genieket, mikor önfentartási ösztönük arra készítette, hogy minden idegen kulturhatás elől, amennyire csak lehet, elzárkózzanak és a világkultúra vívmányai legnagyobbbrészt ismeretlenek maradtak előttük, mert szellemük hajója nem a világ tengereit, hanem csak a talmud vizeit járta? Hogyan fejlődött volna az az individualitás, mely a genialitásnak előfeltétele, vagy vele talán azonos, mikor a zsidónak magát mindig meg kellett tagadnia, mikor mindig alkalmazkodnia kellett az uralkodó nemzetekhez, mikor folyton meg kellett alázkodnia és elrejtetni azt, ami benne él, küzd, vívódik?

Talán fel lehet vetni a kérdést, képződhet-e genie másutt, mint szabadságban, képződhet-e genie másutt, mint otthon? és mikor volt

a zsidó otthon ? A saját földjén, saját népe közt, hogy ült volna saját szőlője és fügefája alatt senkitől sem háborítva, hogy a nemzedékek nyugodtan végezhetnék volna munkájukat és felhalmozódhatott volna az a szellemi energia, amely aztán, mint a felhalmozott elektromos feszültség kisülése, valamelyik agyban, mint genialitás formálódjék ki ?

Egyáltalában, t. hallgatóság, a zsidóság kulturmunkájának más népek kultureredményeivel való összehasonlításánál, sohasem volna szabad számításon kívül hagyni azt a tényezőt, hogy mit jelent az, amikor a nép önrendelkezési joggal bír, amikor sajátjának mondhatja a röögőt, melyet tapos, mikor saját történetének szellemei szólnak hozzá minden dombból, minden kőből, minden bokorból. Hogy ha az összes népcsoportok a kultur-versenyben körülbelül egyforma megterheléssel vettek és vesznek részt, a zsidóság megterhelése aránytalanul nagyobb volt, a terhelő súlyt pedig bolygó volta képezi, rákényszerített állhatatlansága. A népekkel való versenyfutásban a vándorbot nem támasz, hanem súlyos teher, mely az előrehaladást csak megnehezíti.

Mennyi energia vész csak el a törekvésben : elsajátítani olyan tulajdonságokat, melyeket az idegen környezet, bár jogtalanul, érényeknek tart és elnyomni másokat, mert az uralkodó faj azokat, nem több joggal, gyarlóságoknak vagy éppen bűnöknek mondja. Mily könnyű nagyokat alkotni oly népnek, mely tekintet nélkül másokra, tudatosan fejlesztheti saját érényeit, a lelki képességeknek *nála* otthonos árnyalatait és nem kénytelen magába asszimilálni idegen elemeket, utánozni idegen hajlamokat „imádni idegen isteneket“ ?

Kétezer év óta nem a maga ura a zsidó faj, sőt egy része, különösen az Egyiptomban előre gondolunk, már régebben és ez idő óta lelkének rezgéseit folyton keresztezik másféle lelkek hangjainak hullámai. Milyen melódiák fakadhattak volna lelkéből, ha csak saját hangszereinek zenéje hangzott volna ki belőle, ha más rythmusok nem zavarják kitörő akkordjait ?

Tiszta meggyőződésünk, hogy az emberiség maga-magát nyomorította meg, mikor a zsidóságot páriává degradálta, mikor az üldözés és elnyomás, jogcsonkítás és sanyargatás által megakadályozta, hogy a benne rejlő kulturlehetőségeket valóságokká változtassa. Lám néhány századig élt csak saját földjén, ha nem is nyugalomban, mert földrajzi fekvése folytán hosszú időn át ütköző volt az ókor két nagy állama : Assyria és Egyiptom közt, de mégis saját földjén és mit alkotott ? Megteremtette és kifejlesztette azt a szellemet, mely létre hozta a bibliai prófétákat, kik az emberiség legszebb álmát, a

világbéke boldog korszakát álmodták; formált költőket, mint Ezsajás és mint milyenek azok a zsoltárosok voltak, kiknek ajkain a fájdalom és az öröm, a remény és a bizalom oly plasztikus formákat nyert, hogy számtalan nemzedékek azokkal sírták el könnyeiket, azokkal ujongtak, azokkal táplálták aggódó lelküket. Teremtett bölcseseket, kik Salamon példabeszédei címén nemes, mély igazságokat szűrtek le és gondolkodókat, kik, mint Jób szerzője, a lét legbonyolultabb problémáinak megoldásán fáradtak. Belátható-e, mivel ajándékozta volna még meg ez a kis Palesztina a világot, ha az a maroknyi nép *még* ezer évig él saját területén?

Egyiptomban élt egy kicsiny töredéke a népnek; uralkodója nem fojtogatta egyre és e nép életet adott *Philónak*, ki zsidó életfelfogás és görög spekuláció közt hidat vert. Spanyolországban és Észak-Afrikában volt egy-két század, melyen a zsidókat az általános jólét és kultúra forrásaihoz bocsájtották és ime egymásután támadnak a genie, vagy ha úgy tetszik a tehetségek, akik kamatostul fizetik vissza azt, amit kaptak: *Jehuda ha Lévi* és *Gabirol* dalolnak, miként a zsoltárosok, *Saadjában* és *Maimuniban* feltámad Jób és Philó és minden városban gyarapítják a kultúrvagyont és művelnek nyelvtudományt és matematikát, algebrát és asztronómiát és számos követ hordanak ők is az épülethez, melyet arab művelődésnek hívnak és egy részévé vált az egyetemes műveltségnek.

Néhány századdal később Közép-Európában volt egy kis tartomány, ahol a zsidóságnak nem keserítették meg örökké az életét: Hollandia. Nemsokára fejedelmi módon hálálta meg a jóakaratot: megajándékozta a világot *Spinozával*, ki megakartá ölni az *egy* istent, hogy istenné tegyen mindent, ami létezik: az égbenyuló hegyeket, mint a kicsiny fűszálat.

A francia encyklopädisták szárnyacsattogása alighogy mozgásba hozta a miveltebb Európa megdohosodott szellemi levegőjét, alighogy érezhető lett Németországban is az új, frissebb áramlat lehellete, mely emberi szabadság, minden ember természeti jogai eszméjének magvát hozta magával és rögtön megjelenik *Mendelssohn*, ki nemcsak új és mély eszméket produkált, hanem egyáltalában megtanította a német filozófiát beszélni, mikor addig csak dadogni tudott.

A zsidó történet csak néhány epizódját emeltük ki, hogy rámutassunk, mire voltunk képesek, hogy aztán elgondoljuk, mennyi meg nem született eszmét gyilkolt meg, mennyi meg nem teremtett kultúralkotást rombolt le, mennyi meg nem gyújtott fátylát oltott ki a népek barbár politikája, mely Enceládusként a földhöz láncolt bennünket,

és amely a próféták, bölcsek és tannák népét szatócskodó, házaló és uzsoráskodó emberekké alacsonyította és az erős izmu és kemény lelkű Makkabeusok utódaiból félénk, vézna teremtményeket csinált, kiknek mindig meg kellett hunyászkodni és mosolygó ajakkal köszönetet mondani az uraknak, amiért megengedték, hogy Isten napja rájuk is süssön és ugyanazt levegőt szivhassák, mint ők.

Beláthatjuk-e még mivé fejlődött volna a világ, ha a népek nem zárják el a zsidók előtt a napsugarat, a szabadságot? Elképzelhetjük-e, hol tartana ma az emberiség, ha a zsidóknak minden korban lehetővé tétetett volna, hogy a népek kulturmunkájában oly szerszámokkal vegyenek részt, mint a többiek? Hisz átlag még nincs több, mint 50 éve, hogy az európai kultúra birodalmának minden utja szabadabbá tétetett számukra és nézzük csak, mennyire haladtak azon? Azelőtt azt mondták, hogy csak szatócskodásra, kiskereskedelemre alkalmasak, és im, szerveztek nagykereskedelmet, amely számára országok, sőt világ-részek sem képeznek többé határt; aztán azt állították, hogy csak a gyors nyereséget adó kereskedelem az ő elemük és alapítanak gyárakat és teremtenek közép- és nagyipart és ezren és tizezren kezük munkájával szerzik kenyerüket az ipari foglalkozások egész skáláján keresztül. Aztán azt hirdették, ipar, kereskedelem, mindkettő a kapitalizmus szerve, erre alkalmasok; a földmivelésre, a gazdálkodásra igazán alkalmatlanok, és im, gazdaságaik mintaszerűek és sok vidéken csak tőlük tanulják, hogyan kell gazdálkodni. Erre azt terjesztették: minden foglalkozást szeretnek, amely vagyonszerzésre alkalmas, de a tudós foglalkozások, melyek gazdagságot nem biztosítanak, sőt jóformán szegénységet helyeznek kilátásba, nem lesznek ingyükre, és mi történik? Fiatal emberek százai és ezrei futva rohannak a tudós pályákra, szembe nézve a biztos szegénységgel és önzetlenül, a tudomány szomjától ösztökélve, tanulnak nyelvtudományt és irodalmakat, matematikát és történetet, bölcsészetet és természettudományokat és boldogok, ha egy darab száraz kenyér mellett szolgálhatják a tudományt. Aztán azt terjesztették: a zsidók értelmiségét el kell ismerni, de ahol más lelki képességek szükségesek: fantázia, szemlélet, művészi lélek, ott mit sem tudnak nyújtani. És im, egy arasznyi idő alatt termettek az *Israelsek* és *Liebermannok*, az *Antokolskyak* és *Rodinek*, a *Meyerbeerek* és *Halevyk*, *Rubinsteinok* és *Goldmarkok*, a *Kiplingek* és *Brandesek*, és a zsidó művészek beláthatatlan sora, kik mindmegannyian kisebb vagy nagyobb sikerrel keresik és formálják a szépet. Végre azt beszélték, hogy minden szellemi foglalkozásban megállhatják helyüket, de a testi ügyességek, az izmok használatának művészete örök titok lesz előttük,

és ime, Marathonnál az elsők közt futnak, a legnehezebb súlyokat dobók közt ott vannak, a leggyorsabb uszók közt zsidók nevei is szerepelnek és a testi ügyességek mérkőzéseinél, zsidók is győztesen kerülnek ki a versenyből.

És szorul-e, különösen *hazánkban*, bizonyítékra, mily kultúrtőkét jelentenek a zsidók? Tekintsünk a közélet terének bármely pontjára, hányat találunk, ahol zsidók is ne tüzték volna ki zászlójukat? Nem szólnunk kereskedelemről és iparról, bár azok is elsörendű kultúrterek, de nézzünk tudományt és költészetet, művészetet és kritikát, politikát és zsurnalisztikát és vegyük ki e nemzet alkotásaiból azt a részt, mely zsidók, vagy a zsidófaj szülötteinek munkája, nem támadnak-e tátongó rések, nem mutatkoznának-e oly hiányok, melyeket az egész nemzet súlyos veszteségeknek tartana? És mindez nem egészen 50 év eredménye. Nem szédítő-e a gondolat, hogy hazánk anyagi jóléte, kulturális fejlettsége esetleg mely fokon állna, ha a zsidókat nem 1867-ben, hanem 1790-ben vagy 1825-ben emancipálják?

Pedig mindazt még nem is az *egész* hazai zsidóság alkotta, csak egy része, az a töredék, mely már 20 évvel azelőtt bocsáttatott be az európai műveltség berkeibe és hisz egy tetemes rész saját és mások hibájából még mindig nem vonatott be az európai kultúra és modern ideálok körébe. Mit adhat még a zsidóság a nemzetnek majd akkor, ha a visszamaradottak elszigeteltsége is megszűnik?

És mikor azokról a gigasi alkotásokról beszélünk, amelyeket az általános kultúra a zsidó fajnak köszönhet, szabad-e megfigyelni arról, hogy az a zsidóság csak vagy 20 százalékának munkája? Hisz a többi még mindig hiába eped emberi bánásmódért, emberi jogokért! Nem egy Jules Verne fantáziájával kellene-e birni, ha leakarnók irni, hogyan fejlődik a mivelődés, ha Oroszország 6 millió rabszolgájából ugyanannyi szabad ember lesz, kik elől nem zárják el az iskolákat, kiket nem üldöznek ki a tudomány csarnokából, kiktől nem rabolják el a falat kenyeret, hanem engedik művelődni, fejlődni, részt venni az emberiség nagy kulturfeladatai megvalósításában? Akkor lesz csak ünnep a világon, ha a bilincsek lehullnak, a börtönök megnyílnak, ha a kultúra 6—8 millió új, edzett munkást kap, kiknek már nem kell megtanulniok a szellemi munkát, mert egy 3000 éves, bár egyoldaluvá vált kultúra hatásai halmozódtak össze lényükben és kik, ha megszűnik a barbárság gonosz varázslata, folytatni fogják az abba hagyott munkát és újból adnak a világnak prófétákat és zsoltárosokat, bölcsket és tudósokat és mindenek felett *embereket*, kikben a nagy, emberi ideálok erőteljesebben hatnak, mint másokban, mert évszázadokig el

voltak nyomva, mint a hogy a gázok annál nagyobb erőt fejtenek ki, minél inkább össze voltak szorítva.

Hölgyeim és Uraim! A faji gőg megvetendő, a faji büszkeség csak termékenyítő. Nagynak, óriásinak hisszük fajunk jelentőségét a kulturára a multban és igen nagy várakozásokat fűztünk hozzá a jövőben. Fogunk még ezután is nagyokat alkotni és ez dicsőségére lesz a zsidóságnak, de üdvére az egész emberiségnek. Mert „wenn die Rose selbst sich schmückte, schmückte sie auch den Garten“.

A Hitközségi Tisztviselők Egylete.

Miként utolsó számunkban röviden jeleztük, a m. kir. belügy-miniszterium, az Izraelita Hitközségi Tisztviselők és Alkalmazottak Országos Egyesületének alapszabályait jóváhagyta, úgy hogy az Egyesület működését végre megkezdheti. E hirt sok hitközségi tisztviselő szívében őszinte örömet keltett, hisz egy régi, erős vágyuk teljesedett és sok lélekben a remény fákláját gyújtotta meg, hogy az Egyletnek idővel mégis sikerülni fog sok hitközségi tisztviselőnek nyomoruságos sorsán valamit lendíteni.

Mert a ki a viszonyokat ismeri, az tudja, hogy a zsidó hitközségi tisztviselők sorsa, különösen a kis községekben, úgy anyagi, mint erkölcsi tekintetben, milyen szánalmas. Mert sajnálatos jelenség, melynek oka még nincs is kellőleg felderítve, hogy a zsidó társadalomban, annak általános demokratikus felfogása dacára, azok, kik hitközségtől fizetést huznak, sohasem tudtak maguknak, tudásuknak és a vallás világában birt jelentőségüknek megfelelő pozíciót teremteni.

A multban, mikor a keresztény világban minden közlihivatal ingyenes, „nobile officium“ volt, még érthető, hogy fizetett hivatal nem tudott magának különös becsülést kivívni, de a jelenben, mikor a bíró, a polgármester, sőt a miniszter is fizetést huz, anachronizmus, hogy a zsidó hitközségi tisztviselő ne tudja magának azt az elismerést megszerezni, mely egyéniségénél, állásánál, hivatalos fontosságánál fogva megilleti.

Akit pedig nem becsülnek kellőképp, természetes, hogy annak anyagi jólétét se viselik nagyon a szíven. Ugy történik, hogy még oly hitközségekben is, melyek jómóduak, sanyaru viszonyok közt élnek a zsidó tisztviselők; elaggás, munkaképtelenség esetére pedig egyszerűen koldusbothoz nyulhatnak, özvegyeik és árváik pedig csak kegyelemből ha jutnak egy falat kenyérhez.

Az Egyesületnek lesz feladata úgy az anyagi, mint az erkölcsi nyomorúságon enyhíteni, összesítve az erőket, nevelve tagjait közös munkára, önfegyelmre, de felvilágosítva a hitközségeket és a közönséget is a köz kötelességeiről és minden erővel odatörekedve, hogy megteremtessenek azok az intézmények, melyek egy néhány ezer főre rugó testület tagjainak jelenét és jövőjét biztosítják. E törekvéseket fejezik ki az immár jóváhagyott alapszabályok azon pontjai, melyek az Egyesület céljait vázolják és amelyeket szószerint ideiktatunk.

Az egyesület célja :

a) A magyarországi összes izr. hitközségi tisztviselők és alkalmazottak erkölcsi és anyagi érdekeit megvédeni és előmozdítani, az arra hivatott tényezőket egy nyugdíj-alap létesítésében erkölcsileg és anyagilag támogatni, esetleg a saját kezdeményezéséből és saját kebeléből saját eszközeivel egy nyugdíj-alapot teremteni.

b) Tagjainak állásukban való véglegesítését illetékes helyen minden törvényes eszközzel előmozdítani.

c) Szolgálatképtelenné vált, vagy állásnélküli s szűkséget szenvedő tagjait, valamint elhalt tagok vagyontalanul hátramaradt özvegyeit és árváit segélyezni s erkölcsi támogatásban részesíteni.

d) Tagjai szolgálati viszonyainak és az ebből folyó jogviszonyainak rendezését előmozdítani.

* * *

A tagsági díj évi 12 kor., mely két félévi részletben fizetendő be.

Mint e lapokban már közölve volt, az Egyesület ügyeit az országos közgyűlés megtartásáig, mikor az Egyesület előjárósága fog választatni, egy ideiglenes bizottság intézi, mely a közgyűlés kellő előkészítésén fáradozik. Kivánatos, hogy különösen azok, kik az Egyesület iránt már a múltban is buzgólkodtak, a munkát újból kezdjék és társaik közt propagandát fejtsenek ki, hogy minél számosabban lépjenek be az Egyesületbe és jelenjenek majd meg a közgyűlésen, mely a pünkösd ünnepünk utáni héten fog megtartatni. A bizottság e célból külön felhívást is fog intézni azokhoz, kik arra vállalkoztak, hogy kerületükben az Egyesület részére dolgozni fognak és szívesen küld alapszabálypéldányokat azoknak, kik ilyenért hozzá fordulnak. A bizottság címe: *Jakobovics Adolf ur Budapest, VI., Vasvári Pál-u. 3.*

Különfélék.

Szombati pihenés és istentisztelet. Ismeretes, hogy számos hazai orthodox hitközségben a középiskolát látogató növendékek csak névlegesen részesülnek hitoktatásban, tényleg azonban csak hírből ismerik a vallástant, mert a „nagyon jámbor“ körök, a rabbival élükön, úgy gondolkodnak, hogy aki középiskolába jár, úgy is elveszett a zsidóság számára, minek hát még avval foglalkozni.

A tanuló ifjuságra nézve ez a felfogás most már mindinkább mulófélben van, de a felnőtteket illetőleg alighanem általános még e felfogás, mert azok vallási szükségleteinek kielégítésére, kik hivatásuk miatt, — amit őszintén sajnálni lehet, — a rendes istentiszteleti időben templomba nem járhatnak, alig történik valahol gondoskodás. A berlini hitközség ezen az állapoton akar most változtatni, midőn elhatározta, hogy a téli hónapok első péntek estéjén 129 órakor az egyik központi templomban istentiszteletet rendez prédikációval, hogy különösen a kereskedelmi alkalmazottaknak legyen legalább egyszer havonként alkalmuk szombati istentiszteleten részt venni. Az indítvány az előjáróság konzervatív részéről ellenzékre talált, de a többség elfogadta. Megemlítjük, hogy egy második péntek esti istentisztelet eszméjét *Fischer* Gyula dr. rabbi nálunk is fölvetette, de a szertartási ügyosztály eddig nem tette magáévá.

Hogyan beszél az angol miniszterelnök az üldözött zsidókról. Az idegenek által Londonban elkövetett néhány súlyos bűntény arra indította az angol kormányt, hogy törvényt hozat, mely az ily esetek ismétlődését lehetőleg megakadályozza. Ezen törvényjavaslat benyújtásánál tartott beszédében a miniszterelnök következőkép nyilatkozott: „Két dolgot kellett elkerülnünk és el vagyunk határozva, hogy amennyire a kormányt illeti, el is fogjuk kerülni. Mindenekelőtt el kellett kerülnünk a menedékjog megszorítását, melyet ez ország már oly régen ad meg azoknak, kik elnyomás és üldöztetés elől menekülnek. Ez a brit kormányzat egy régi és bevált elve, mely által az idők folyamán oly sokat nyertünk. A másik, amit ki akartunk kerülni, az idegen, különösen zsidó lakosság nagy tömegeinek felesleges nyugtalanítását, amely tulnyomó részben békeszerető, súlyosan dolgozó, törvénytisztelő elemekből áll, amely ez országban való viselkedése által semmikép sem szolgált rá oly intézkedésekre, melyek köztük nyugtalanságot vagy zaklatást okoznának.“ Így beszél az angol miniszterelnök. Tanulhatnának tőle — legalább a saját antisemitáink.

Az abonyi hitközség mult évi működéséről szóló jelentése betekintést enged ezen, számra nem nagy, de nagy áldozatkészségű község életébe. A hitközség jövedelme 10,700 K-t tett, mely összegből 8000 K hitközségi adó címén folyt be, tehát, tekintve, hogy az adófizető tagok száma 178, az átlag 45 K-t tesz. Némileg sajátos, hogy a hitközség zárszámadásán kívül a Cedokoh pénztár és a népiskolai pénztár még külön zárszámadást ad. A hitközség tizenöt, magánosok által tett alapítványt kezel, azonkívül egy *közművelődési* alapot 21,600 K összegben, egy szegényiskolások gyermekek felruházási ösztöndíjalapot 1178 K-ban és hitközségi tisztviselők nyugdíjalapját 1287 K összegben. A Patronage-Egylet fiókja is szép eredményt mutat, amennyiben a mult évben alapító- és tagdíjak címén 1277 K folyt be. A hitközség elnöke *Pintér Gyula*, jegyzője *Kende Ernő*. A *chevra kadisa*, melynek főgondnoka ugyancsak a hitközségi elnök, 10,645 K bevételt mutat ki, 40,000 K vagyonállag mellett.

A Löwy Mór és Jozefa biblia tanulmányi alapítvány f. évi vizsgálatai május 11-én d. u. 3—5 órakor a hitközség központi épületében fognak megtartatni. Összesen 33 tanuló jelentkezett, kik 5 bizottság előtt fognak tudásukról beszámolni.

A zsidó vándorkoldulás megszorítása. Az „Oesterreichisch-Israelitische Union“, mely az osztrák zsidók közös érdekeinek megóvását célozza, nagy mozgalmat indított a zsidó vándorkoldulás megszüntetésére, mely az osztrák községeket anyagilag és erkölcsileg károsítja. E célból a jelentékenyebb hitközségek képviselőinek bevonásával — a „Deutsche Zentralstelle für jüdische Wanderarmenfürsorge Berlinben“ is képviseltette magát — értekezletet tartatott, mely egy szervezeti szabályzat elkészítését és életbeléptetését határozta el.

A bécsi hitközség zárszámadása és költségvetése. A bécsi hitközség utolsó előjárásági ülésén beterjesztetett a mult évi zárszámadás, mely 3.125000 kor. bevétellel szemben 3.158000 kor. kiadást tüntet fel. Az idei költségvetésben a kiadások 154000 kor.-val nagyobb összegben vannak beállítva, 105000 kor. bevételi többlet mellett. A hitközség különben egy új temetői területnek másfél millió koronáért való megvételét határozta el, valamint egy hitközségi kezelési épület és egy belvárosi templom építését tervezi, ami összesen vagy 8 millió koronába fog kerülni.

A berlini hitközség zárszámadása. A berlini hitközség most közzétett zárszámadása szerint az elmúlt kezelési év kiadásai 2.544,000 márkára rugtak, melyek, 53,000 márka deficittől eltekintve, a rendes bevételekben nyertek fedezetet. A kiadások úgy oszlanak meg, hogy

40⁰/₀ istentiszteleti célokra, 25⁰/₀ oktatásra, 20⁰/₀ jótékonyosságra, 11⁰/₀ kezelésre és 4⁰/₀ különfélére esik. A jelentés panaszolva említi a behajthatatlan kultuszadónyugták szaporodását, úgy hogy amíg 1908-ban 447,000 márkát tettek, 1909-ben 575,000 márkára és 1910-ben már 727,000 márkára emelkedtek. Kimerítőbb részletekre alkalomadtán még visszatérünk.

Leánykonfirmáció Berlinben. A leánykonfirmáció Berlinben, úgy látszik, már úgy meghonosodott, hogy az abban résztvenni akaró növendékek részére 6 helyen kell oktatást nyújtani. Ott ugyanis az oktatás az iskolai órákon kívül esik és hitközségi rabbik látják el hat hónapon át heti 2 órában. Résztvehetnek leányok 13—15 éves korban, ha még félévig iskolába járnak; kivételesen olyanok is, kik az iskolát már elhagyták.

Olasz hitközségek szövetsége. Az olasz hitközségek egy szövetségben egyesültek, hogy, ahol szükséges, a zsidóság ügyeit közösen megvédjék és a szegényebb hitközségeket támogassák. Nekünk erre hál' Istennek nincs szükségünk, hisz van szervezetünk!

Az JTO. tervei. Az üldözött orosz és román zsidók kitelepítésének szüksége tudvalevőleg nemcsak a cionistákat foglalkoztatja, hanem egy más szervezetet is létesített, amely, Jewish Territorial Association néven, Palesztinán kívül más országban akar a zsidóknak hazát teremteni. Ezen szervezet londoni ága nemrég tartotta meg évi gyűlését, melyen jelentették, mily nehézségekbe ütközik az eszmét megvalósítani, mert nincs rendelkezésre álló terület, mely az összes követelményeknek megfelelne. Legujabban az a terv merült fel, hogy Nyugat-Ausztráliában lehetne azt a területet létesíteni, mely sok előnnyel kecsegtet, bár a kitelepítés költségei az óriási távolság folytán igen nagyok lennének. A tárgyalások folyamatban vannak és az eredmény nem látszik kizártnak. Egyelőre Galvestonba telepítenek orosz zsidókat, mindaddig összesen 3000-et, kik ott boldogulnak. A tárgyhoz hozzászólott Zangwill is, a mozgalomnak megindítója is elfogadásra ajánlott egy határozati javaslatot, mely szerint „tovább kell törekedni egy önkormányzattal bíró zsidó állam megteremtésére, mert csak ez lehet a zsidó-kérdés kielégítő és végleges megoldása“.

Evvel kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy újabban Japán adott engedélyt zsidó-gyarmatok alapítására, avval a megokolással, hogy zsidó-kolóniák alapítása Japánnak csak hasznot hozó lehet.

A londoni faji kongresszus főtitkára a nevesebb zsidó felekezeti lapokhoz felhívást intézett, melyben felkéri őket, hogy a kongresszus ügyeit támogassák. E felhívás egyebek közt a következőket mondja :

„A kongresszus rendező-bizottsága szívélyesen meghívja a nemzetközi faji kongresszus minden zsidó barátját, hogy a kongresszuson részt vegyen, hogy az imponáló demonstráció legyen az európai népek és az ázsiai, afrikai és ausztráliai lakók közötti kölcsönös jóakarattal. A rendezőség tudja, hogy Európának csak egy faji problémája van, a zsidó-problema. Tekintve, hogy alig van a nyugaton tartomány, melyben zsidók ne laktak és hogy némelyikben üldözöttek, másokban szenvedniük kell előítéletektől, következik, hogy a kongresszus egy osztályhoz sem appellálhat oly bizalommal, mint a zsidókhoz. Ha a kongresszusnak eredménye lesz a törekvésben, hogy a világ népfajai közti viszonyt megjavítsa, úgy a zsidó közösség lesz az első, mely ennek hasznát fogja venni. Ehez képest reméli a rendezőség, hogy a zsidók a kongresszust mindenképpen támogatni fogják és hogy az angol zsidóság, de különösen a londoni hitközség, kitüntetésnek és tiszteletnek fogják tartani, hogy a kongresszus fényes sikerét előmozdithatja. Bizonyos, hogy akik benne részt vesznek, értékes tudást, kedves emlékeket és a jövő iránti új reményt fognak magukkal vinni.“

Zsidók vándorlása. Az elmúlt évben a kivándorló zsidók száma körülbelül 121,000 volt, 25%-kal több, mint 1909-ben. Magukba az amerikai Egyesült-Államokba 93,000 zsidó személy vándorolt be, kétharmadrészen oroszok. E kivándorlást most nagy veszedelem fenyegeti, mert az Egyesült-Államokban komoly mérgezés tárgya, vajjon szegény orosz zsidók bevándorlása egyáltalán megengedtesse-e, aminek megtiltása — amint dr. Náthán a Hilfsverein der deutschen Juden nemrég tartott közgyűlésén megjegyezte — valóságos katasztrófaszámba menne.

Jeruzsálem zsidó lakossága. A héber nyelvű „Hasiloach“ c. folyóiratban Barsilai Józsuá a jeruzsálemi zsidó lakosság statisztikáját adván, kimutatást közöl arról is, hogy a zsidó lakosságnak állandó segélyre (chalukah) szoruló része hogyan oszlik meg származási ország szerint és mennyi segély jut 1—1 lélekre. Ezek szerint a zsidó lakosság száma valamivel többet tette, mint 44,000 lelket, akik közül 27,000-en askenazi chalukah-csoportba (Kolél) tartoznak, 13,000 pedig szefard községbeli. Szomorú, hogy az egész városban csak vagy 4000 zsidó nem veszi igénybe a chalukáht. Ennek statisztikája pedig a következő:

A kolél neve	lélekszám	évi segély fejenként
Magyarország	2000	100 frc
Galicia	3000	40 „
Erdély	100	180 „
Németország és Hollandia	170	100 „

A kolel neve	lélekszám	évi segély fejenként
Románia	600	20 „
Amerika	1000	100 dollár
Varsó	2000	25 rubel
Chabad	2500	50 „
Suwalk	1200	25 „
Wilna	3500	10 „
Grodno	2800	8 „
Volhynia	3000	5 „
Reuss	700	6 „
Minsk	1200	4 „
Pinsk	1200	3 „
Kárlin	600	3 „
Bessarabia	200	5 „
Shitomir	400	5 rubel.

A szefardimnál csak a talmudtudósok, tanuló ifjak, özvegyek és árvák részesülnek támogatásban a chalukah részéről, de mint az előbbi statisztika mutatja, talán a magyarokat, németeket és amerikaiakat kivéve, a többi a chalukáhból nem kap annyit, hogy abból megélhetne, úgy hogy egyéb jövedelmekre szorulnak, melyeket vagy tőke vagy munka után szereznek.

Női hitoktatók. A berlini hitközség női hitoktatók kiképzésére tanfolyamokat létesített, amelyeken tanítónőképző-intézeti növendékek, valamint okleveles tanítónők vehetnek részt. A tanfolyamok 3 évig tartanak és vizsgával végződnek. A növendékek egy része stipendiumokban is részesül.

Siketnéma növendékek felvétele. Az Izr. Siketnémák Orsz. Intézetében a jelen iskolaév végén több megüresedett alapítványi hely kerül betöltésre 7—10 éves koru, szegény siketnémák részére. Még pedig: az intézeti alapból fentartott alapítványi helyekből öt, Ő Felsőgeik nevére létesített „I. Ferenc József“ és „Erzsébet királyné“ alapítványokból kettő, a Taub Salamon, Deutsch Sámuel és Wahrmann Mór alapítványokból egy-egy, az orsz. izr. iskolaalapból három, a székesfővárosiból egy és a „Jósziv-egyesület“-éből szintén egy hely; továbbá több kedvezményes és fizetéses hely. Az orsz. izr. iskolaalap helyeiért a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszteriumhoz kell folyamodni, a székesfővárosiért, — melyre csakis budapesti illetőségű keresztény gyermek pályázhat, — Budapest székesfőváros tanácsához, a Jószivegyesületiért, — melyre bármely vallásfelekezetű pályázhat, — a Jószivegyesület igazgatóságához, V. Bálvány-u. 10. A többi alapít-

ványi helyekre a kérvények az intézet igazgatóságához, VII. Bethlen-tér 2. nyújtandók be, május 15-éig. Melléklendők: születési-, himlőoltási-, szülők vagyoni állapotát igazoló hatósági- és tisztiorvosi bizonyítvány, mely utóbbira az űrlapot az intézeti igazgatóság megküldi a folyamodóknak. Minden egyéb felvilágosítással szívesen szolgál az intézet igazgatósága.

Irodalom.

Két új zsidókönyv a magyar irodalomban.

Írta: **Dr. Fürst Aladár**, tanár (Székesfehérvár).

Közvetlen egymásutánban két olyan könyvvel gyarapodott az új magyar irodalom, mely sokkal inkább megérdemli a zsidó nevezetet, mint sok egyéb költői termék, melyet a mi „rovásunkra“ szokott elkönyvelni a másfelekezetű kritika. Zsidó nemcsak tárgyak, milieujük, zsidóknak nevezhetők különösen szellemüknél, irányzatuknál fogva. Az egyik *Kiss József* verses kötete: *Legendák a nagyapámról*, melyet megjelenésekor eléggé méltattak, — még zsidó körökben is, de zsidó szempontokból alig. Pedig a könyv — úgy látom — abból a lelki állapotból íródott, melyet zsargonban „jicheszen“-nek mondanak: A fiú, aki büszke nagyapjára, még ha az megkergetett és csapodár, piszkos és rőtszakálu kántor is volt, de

„A dalt tőled örököltam én,
S az mégis legszebb ezen a világon.“

Kiss József joggal büszke a maga dicsőségére. És ha a byroni hangulatu versben kissé sokat is emlegeti magát az ősz költő, mégis csak a népe recepcionális jogait, mondhatni jogosultságát az egyenjogossághoz védi, midőn merészen, majdnem kihívóan párhuzamba merte állítani a magyar honfoglalást a — kazár bevándorlással:

Ugy járt, mint sok honfoglaló előd,
Foglalt, mert nagyon szorult a kapcája.
Vizet, fűt, földet nem kóstolt előbb,
Gondolta: jobb, ha vakon akceptálja:
Be így vonult zimankós éjszakán
A történelembe az én nagyapám.

Am a vén harcos, a Iudaeus militans, nemcsak a zsidó *nép*, mondjuk a zsidó nemzetiség álláspontját hangsúlyozza, hanem a zsidó *vallás*-nak is hirdeti egyenranguságát, mikor keményen, hajthatatlanul pálcát tör a renegátok, a hitükkel üzérkedők fölött. A „Síró falak“ című költeménye a legélesebb szatira, melyet e járvány ellen intéztek; kegyetlen gyilkos ironiája néha a blasphemiával határos — —

Kevésbé támadó hangon, de talán ép annyi önérzettel lép fel *Kóbor Tamás* két kötetes autobiographiájában: „Ki a ghettből!” Kezdetben ugyan, mintha bocsánatot akarna kérni, hogy ő zsidónak született; — és valóban bocsánatkéréssel is kezdi könyvét: „Nem tudom, édes kis lányom, nem véték-e ezzel a regénnyel ellened. Most neked tökéletesen mindegy, miről ír édesapád. Babával, konyhaedény-nyel játszó négy éves szőkeség vagy, de később, majd ha nagyobb leszel, ha jogod lesz másnak lenned, mint neveltelek, amikor otthonosnak érzed majd magadat abban a világban, melynek én csak jövővénye vagyok: akkor nem tudom, gőgös szivecskéd föl nem fortyan-e szegény apád ellen, amiért világgá kürtölte, hogy nagyapád szegény zsidó bádogos mester volt a Szerecsen-utcában.”

Gyönyörű sorok következnek azután, melyekben a gyermekéért rajongó apa a maga gyermeki ragaszkodását, — a zsidó pietást — igazolja, hogy végül egy keserűségében is megható, lemondásában is büszke hitvallomással végezze: „Kitartással és vágyva, de cél és ambíció nélkül törtem a magasba, mindig érezve, most pedig már tudva, hogy akármilyen magasra emelkedjék is valaki, ő maga ott marad, ahol szülei voltak és csak gyermekei számára foglalhatja el a magasabb polcot. Te már kiszabadultál a szegénységből és ghettből, én oda vagyok láncolva, akármivé lettem is. Áldom istenemet, hogy gyermekemet virágos kertbe helyezhettem: én odatartozom, ahol tettem és hitványság volna, ha ezt megtagadnám.”

Tehát Kóbor is elítéli a hittagadást, legalább a maga személyére nézve; viszont a rokonszenvenek teljes mértékét árasztja zsidó alakjaira, kik zsidóságukért meg is szenvednek: a ghetto zsidóságára. S az, amilyen érdekes, ép olyan természetes, hisz Kóbor a maga gyermekkori környezetét, szülei házát, a tényleges valóságot vonja be emlékezetének gazdag költészetével. A jó módú, szorgoskezü bádogosmester a Krach következtében elszegényedik, külföldre kénytelen vándorolni, míg az anya odahaza kofa „üzletet” nyit. A nyomor csak fokozódik. Ekkor mint *Deus ex machina* megjelenik az Amerikából gazdagon megtért fiu, aki ismét jóléthez segítené az öregeket. Ki is mennek a Terézvárosból. Ám az első összeütközés a más világban felnőtt Móni családjával, ahol a ghetto népét kinézik, dacos öntudatra kelti az apát. Vissza! a könyv utolsó fejezetének címe; a család visszamegy a ghettoba, azaz Kóbornál: a szegénységbe. Mint-hogy az író itt tényekről referál, nem olvashatjuk ki belőle a tanulságot, hogy a zsidó im maradjon meg középkori élete környezetében és szűkösségében. Nincs is az ő ghettojában sok zsidó vonás: a pat-

riarchalis egyszerűség, erkölcsi derékség és családias érzés honát legfőlebb egyes pompás alakjai teszik zsidóvá: az öreg Stadler apó, kemény fából faragott feketeszemű párja R. Meir Litváknak. És mégis mennyi zsidó poesist, mennyi zsidó érzést lehel egy-egy olyan részlet, mikor pl. a jomkipur előestéjét kell leírnia (I. kötet 111. l.) vagy a szombaton bezárt bádigos műhely csendjét. Érdemes volna ezeket külön is lenyomatni. Önkéntelenül is felvetődik azonban az emberben a kérdés: mi fogja a mi fiainkat, unokáinkat a zsidó hitben megtartani, kiknek már nem lesznek sem Reb Meyer Litvák-féle őseik, sem Kóbor-féle emlékeik?!

Pírké Aboth. Az Atyák Fejezetei. Magyarázza: *Dr. Links Izsa*k, rabbi. Nagyvárad. Szerző kiadása. Ára 2 K 50.

Szerző a zsidó család és az érettebb ifjúságnak szánta munkáját, mellyel a magyar olvasó közönségnek is akart oly művet a kezébe adni, minő a külföldi, különösen német irodalomban már meg van Népszerű módon magyarázza a „perek“ erkölcsi tanítását, különböző történeti és aktuális megjegyzéseket fűzve hozzájuk. Jámbor családoknak érdekes olvasmányul szolgálhat.

Di Gesellschaftreise nach Palaestina im Jahre 5670—1910. Közli: *Alexander Vilmos*. Sátoraljauhely. Alexander V. kiadása.

Szerző, mint tagja annak a társaságnak, mely Budapestről a szentföldre zarándokolt, ez ut élményeit írja le és a szentföldön látottakról számol be. A mű nem lép fel nagy igényekkel, egyszerű, keresetlen szavakkal, de a szentföld iránti nagy szeretettel írja le a meglátogatott városokat és helyeket és azokat az apró kalandokat, melyekben a társaságnak része volt.

A mű tiszta jövedelme a szentföld szegényeinek van szánva.

Maftach ha Talmud. Clavis Talmudis. Auctore Prof. *Dr. M. Guttmann* I. Budapest. Szerző kiadása. *Dr. Guttmann Mihály* szeminárium tanár, talmudi encyklopaediájának 8-ik füzeté immár megjelenvén, e nagyszabású munka I. kötete befejezést nyert. E munkáról ezuttal véleményt mondani nem akarunk, azért itt csak azon óhajunknak adunk kifejezést, hogy szerzőnek gyorsabb tempóban sikerüljön páratlan szorgalma és nagy tudása gyümölcseit a köz számára is hasznosítani.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Többeknek. Dr. Guttmann Mihálynak a Magyar Zsidó Szemle f. é. áprilisi számában Orthodox—Neolog c. alatt megjelent kritikai fejtegetésére lapunk hasonló címen megjelent cikkének írója (Pártközi — dr. Fényes Mór) a jövő számra tartja fenn magának replikáját.

Országos Rabbiképző-Zsidó Egyetem Könyvtára